

 Yazar
İrfan Tatlı

Saha Raporu

Eylül 2023

Putin'in Esad'a Kanlı Desteği

RUSYA'NIN İDLİB SALDIRILARI VE SAVAŞ SUÇLARI

Mülteci
Hakları Derneği
INTERNATIONAL REFUGEE RIGHTS ASSOCIATION

Rapor

Putin'in Esad'a Kanlı Desteği
Rusya'nın İdlib Saldırıları ve Savaş Suçları
Eylül 2023

Yazar

İrfan Tatlı

Raporlama Birimi Sorumlusu

İbrahim Ergin

Editör

Selim Vatandaş

Son Okuma

Rabia Esmâ Sakarya

Bu yazının içeriği ile ilgili bütün sorumluluk müellifine aittir.

© Uluslararası Mülteci Hakları Derneği 2023

Bu yayının bütün hakları mahfuzdur. Sadece kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Kapak Görsele

İdlib'te bir sivil toplum personeli hayatını kaybeden bir bebeği taşıyor. [Kaynak: Beyaz Baretliler]

Kapak ve Sayfa Tasarım

Bilimon

Bu Raporu Değerlendirin!

<https://bit.ly/3MG61AJ>

İçindekiler

Giriş	5
Metodoloji.....	6
Suriye İç Savaşı ve İdlib.....	7
İdlib'te Yaşam Koşulları ve İnsani Durum.....	9
Rusya'nın Siyasi Kozu: İnsani Yardım	13
<i>İnsani Yardımın Araçsallaştırılması.....</i>	17
<i>Yaptırımların İntikamı.....</i>	18
Rusya İçin Stratejik Bir Çıkamaz: İdlib.....	19
Rejim-Rusya İttifakı'nın İdlib'te Sivillere Yönelik Bombardımanları	30
<i>Eş-Şami Hastanesi'ne yönelik hava saldırısı .....</i>	33
<i>El-Arshani su istasyonuna yönelik hava saldırısı .....</i>	37
<i>Kafr Tahkarim bölgesindeki tavuk çiftliğine yönelik hava saldırısı.....</i>	41
<i>Munib Kemicha ve Zuhair Radwan okullarına yönelik hava saldırısı.....</i>	44
<i>Ma'arrat Misrin bölgesindeki sivil yerleşim alanlarına yönelik hava saldırısı .....</i>	48
<i>El-Cedide bölgesindeki sivil yerleşim alanlarına yönelik hava saldırısı .....</i>	53
<i>Maram, Watan, Wadi Haj Khaled ve Kafr Rouhain kamplarına yönelik hava saldırıları ...</i>	58
Saldırıların Hukuki Boyutu Bağlamında Rusya'nın Yargılanabilirliği.....	64
Sonuç ve Öneriler	70
Sonnotlar.....	82

Teşekkür

Rapor kapsamında yürütölen araştırmanın veri toplama aşamasında, bölgedeki zulme ve hukuk tanımazlığa karşı birlik olma niyetiyle ellerindeki verileri, tecrübelerini ve gözlemlerini paylaşmaktan çekinmeyen Suriye Sivil Savunma (Beyaz Baretiler) yetkililerine, Suriye Müdahale Koordinatörlüğü yetkililerine, bölgedeki gelişmeleri canları pahasına bizlere aktarmak için görev yapan gazetecilere, İdlib Üniversitesi yetkililerine, Rusya ve Rejim saldırılarının sebep olduğu kayıpları en aza indirebilmek için gece-gündüz görev yapan Mersad Birimi yetkililerine, metin tercümelerinde yardımını esirgemeyen Ebrar hanıma ve bölgedeki Türk yetkililerine şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim. Son olarak, raporun hazırlık sürecindeki manevi desteğı kadar harita ve infografiklerin tasarımını üstlenen eşim Esra'ya teşekkür ederim.

*Bu rapor,
savaş ve çatışmalarda öldürülen
tüm çocuklara adanmıştır...*

Niçin böyle bir rapor hazırlandı?

Esad rejiminin “davetiyle” Suriye’deki çatışmalara dahil olan Rusya, bütün dünyanın gözleri önünde Suriye’nin birçok bölgesinde olduğu gibi İdlib bölgesinde de temel insan haklarını ihlal etti ve etmeye devam ediyor. Uluslararası hukuk normlarını hiçe sayarak gerçekleştirilen saldırılarda yerleşim alanları hedef alındı, siviller öldürüldü ve sakat bırakıldı. Rusya tüm bu eylemleri nedeniyle henüz uluslararası sistem nezdinde sorgulanmadı ve hesap vermedi.

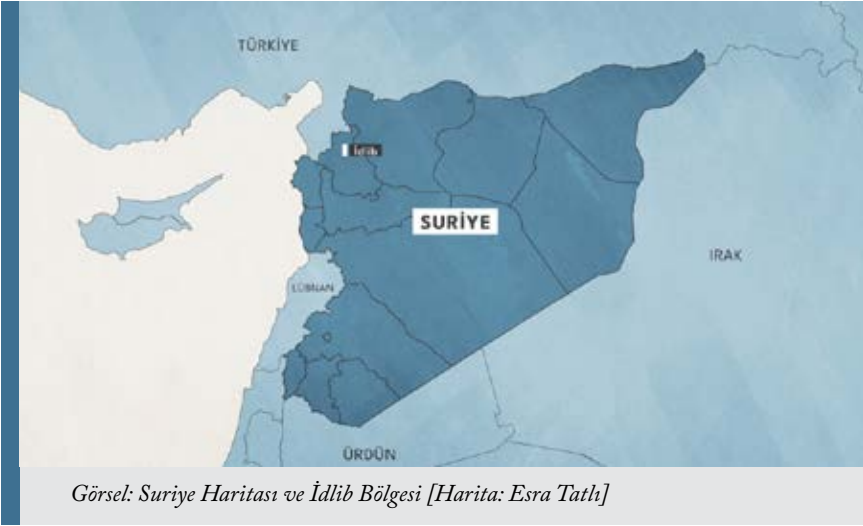
Bu rapor, 2015 yılında Beşar Esad’a destek amacıyla askeri sahada dahil olan Rusya’nın Rejim güçleriyle birlikte özellikle İdlib bölgesinde gerçekleştirmiş olduğu ve binlerce sivilin yaşamını yitirmesine ya da yaralanmasına sebep olan saldırıları uluslararası hukuk bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede rapor, Rusya’nın ve Esad rejimine bağlı güçlerin, İdlib bölgesinde sivil ayrımı gözetmeksizin saldırılar gerçekleştirdiğini, bölgedeki halk üzerinde baskı oluşturarak insanları göçe zorladığını ve bu saldırıların uluslararası hukuk bakımından suç teşkil ettiğini savunmaktadır. Raporda saha gözlemlerine ve güncel verilere dayanarak, İdlib’deki insani krizin ulaştığı boyuta ve bölgedeki insani duruma dikkat çekilmesi hedeflenmiştir.

Bu kapsamda, Rusya'nın çatışmalara dahil olduğu 2015 yılından 2022 yılına kadar muhaliflerin kontrol ettikleri İdlib bölgesine yönelik hava ve kara saldırıları incelenmiştir. Saldırıların incelenmesi sürecinde saha ziyaretlerinde elde edilen bulgulardan, sahadaki yetkililerle yapılan görüşmelerden, görgü tanıklarının ifadelerinden, uluslararası sivil toplum kuruluşlarının raporlarından, saldırılarla ilgili video görüntülerinden ve fotoğraflardan yararlanılmıştır.

Suriye'deki Rus hava saldırıları incelendiğinde, sivil yerleşim alanlarının, Rus savaş uçaklarınca ayırım gözetmeksizin hedef alındığı açıkça gözlenmektedir. Sahadaki görsel kaynaklar ve tanıklıklar başta olmak üzere, elde edilen veriler analiz edildiğinde, Rus güçlerinin sivilleri ve askeri anlamda karşılığı oldukça az olan veya hiç olmayan tüm sivil altyapıyı hedef aldığı tespit edilmektedir. Bu raporda analiz edilen saldırılar ve sunulan veriler, Rus savaş uçakları tarafından gerçekleştirildiği iddia edilen saldırıların tümünü içermemekle birlikte, eldeki görsel ve yazılı içeriklerin mevcut ve doğrulanabilir olduğu "sembolik" saldırıları ele almaktadır. Raporda belgeleriyle ele alınan saldırılar, bu saldırıları gerçekleştiren Rusya'nın kendisine atfedilen diğer saldırıların da faili olduğu ihtimalini güçlendirmektedir. Bu kapsamda rapor; bundan sonra ortaya konulacak raporlama, savunuculuk, araştırma ve analiz faaliyetlerine katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Giriş

İdlib, Suriye'nin kuzeybatısında yer alan ve Suriye'yi oluşturan 14 vilayetten biridir. İdlib vilayetinin başkenti de olan İdlib şehri, 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı'ndan sonra stratejik konumu ve iç savaştan kaçan milyonlarca mülteciye ev sahipliği yapması sebebiyle oldukça önemli bir bölgedir. Şehir, 2018 yılı itibarıyla Suriye'deki rejim karşıtı güçlerin "son kalesi" olarak görülmektedir. 2011 yılında başlayan çatışmalara, 2015 yılında Rusya ve İran'ın da dahil olmasıyla değişen dengeler, muhaliflerin zaman içerisinde rejimden aldıkları bölgeleri kaybederek İdlib'e çekilmelerine neden olmuştur. İç savaş öncesi İdlib eyaletinin tamamında 1.2 milyon insan yaşarken İdlib şehri ise 150 bin civarında bir nüfusa sahipti¹. Ancak, İdlib bugün 4.5 milyondan fazla insana ev sahipliği yapmaktadır² ve bölgedeki insani kriz her geçen gün daha da derinleşmektedir.

Görsel: Suriye Haritası ve İdlib Bölgesi [Harita: Esra Tath]

Yaşanan bu insani krizin en büyük sebeplerinden biri de rejim güçleri ve müttefiklerinin bölgeye düzenlemiş oldukları saldırılardır. Rejim güçlerinin, çoğunlukla Rusya'nın desteğiyle gerçekleşen, bu saldırılarında binlerce sivil hayatını kaybetmiştir. Uluslararası hukuk ve insancıl hukuka tamamen aykırı olan bu saldırılarda, zaman zaman kimyasal silahların kullanıldığına dair birtakım bulgular da mevcuttur.

Rusya, Suriye’de sivilleri hedef alan gelişigüzel bombardımanlara doğrudan katılmakta, Esad rejiminin işkence ve katliamlarına destek vermektedir. Şam’daki ortağıyla birlikte Putin yönetimi, sivil alanlar, okullar, hastaneler, mülteci kampları gibi alanlarda ayırım gözetmeksizin kadınları, çocukları, sağlık personellerini hedef almıştır. Bu nedenle Rusya, Suriye’de ve özellikle İdlib bölgesinde işlenen suçların ve insan hakları ihlallerinin çoğundan sorumlu temel aktördür.

Uluslararası anlaşmalarca belirlenmiş ve kabul görmüş bu suçlar, saldırıların gerçekleşmesinde rolü olan Rus yetkililerin yargılanmasını gerektirmektedir. Savaşın dahi bir hukukunun olduğu düşünülürken, Rusya tarafından İdlib bölgesinde gerçekleştirilen saldırılar, insan haklarının açıkça ihlalidir.

Bu yönüyle İdlib, günümüz dünyasında yaşanması en zor yerlerin başında gelmektedir. İç savaştan önce zeytin ağaçları ve zeytin yağı ile meşhur olan bu şehir bugün bombalar, çatışmalar ve ölümlerle anılır hale gelmiştir.

Metodoloji

Raporda, ulusal ve uluslararası kuruluşların halka açık kaynaklarından, Suriye’de faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının rapor, analiz ve belgelerinden, sahada faaliyet gösteren kurumların veri tabanlarındaki video kayıtları, haritalar, uçuş kayıtları, fotoğraflar ve diğer görsel materyallerden ve uçuş gözlem verilerinden yararlanılmıştır. Ayrıca, raporda bahsi geçen saldırılara yönelik şahitlikler de raporun bir diğer dayanağıdır. Uydu görüntüleri ve haritalarından da faydalanılan raporda, İdlib bölgesine gerçekleştirilen saha ziyareti sırasında edinilen bilgiler ve gözlemlerden de yararlanılmıştır. Bu anlamda rapor, nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı bir çalışma olarak ortaya çıkmıştır. Bölgeye yapılan ziyaretler kapsamında yetkililerle yarı yapılandırılmış mülakat metoduyla görüşmeler yapılmıştır.

Raporun kapsamı Rusya’nın askeri olarak resmen Suriye’deki iç savaşa müdahil olduğu 30 Eylül 2015 tarihinden 1 Eylül 2023 tarihine kadar olan zaman aralığıdır.

Raporun yazım sürecinde; bölgeye yönelik saha ziyaretlerinin planlanması, bölgedeki güvenlik riskleri ve bölgede faaliyet gösteren kurumların bilgi ve belge toplamada karşılaştıkları zorluklar gibi birtakım kısıtlamalarla karşılaşmıştır.

Suriye İç Savaşı ve İdlib

2010 yılının aralık ayında Tunus'ta başlayan ve "Arap Baharı"³ olarak adlandırılan gösteri ve protestolar, çok geçmeden, tamamı diktatörler tarafından totaliter rejimlerle yönetilen diğer Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde de görülmeye başlamış, Tunus ve Mısır gibi ülkelerde on yıllardır süren otoriter yönetimlerin devrilmesine sebep olması sonucunda da bölgedeki diğer halkları da etkisi altına almıştır. Suriye halkı da ülkeyi on yıllardır adeta demir yumrukla yöneten Esad ailesine karşı gösteriler düzenleyerek özgürlük, eşitlik ve demokrasi talebinde bulunmuşlardır. Ancak, Beşar Esad, halkının bu taleplerine çok sert karşılık vererek 2011 yılının mart ayında, Dera şehrindeki gösteriler sırasında göstericilerin bulunduğu alanı bombalayarak birçok sivilin ölümüne neden olmuştur.⁴

Görsel: 15 Mart 2011'de, Dera'da, Beşar Esad yönetimine karşı reform talebiyle toplanan halk ilk gösterileri başlatmıştı. Bu gösterilere, insanları bombalayarak cevap veren Esad rejimi, 12 yıldır devam eden bir iç savaşın da fitilini ateşlemişti. [AFP/Omar Kadour]

Esad rejiminin gösterileri kanla bastırma stratejisi sonucunda ülkenin birçok şehrinde ayaklanmalar başlamış ve bu süreç kısa süre içerisinde bir iç savaşa dönüşmüştür. 2015 yılında Lazkiye, Halep ve Hama gibi şehirlerin kesişme noktasında yer alan ve Türkiye ile de sınır olan İdlib şehrinin muhaliflerce ele geçirilmesi ve muhaliflerin Şam'ın dış mahallelerine kadar ilerlemiş olması sonucunda Beşar Esad, Rusya'yı Suriye'ye "davet" ederek Rusya'nın da ülkedeki iç savaşa müdahil olmasını sağlamıştır.⁵ Bu tarihten sonra saldırılarını giderek arttıran rejim ve müttefikleri, stratejik olarak oldukça önemli bir noktada yer alan İdlib'i muhaliflerden alabilmek için her türlü girişimde bulunmuştur.

Bu saldırılar sırasında on binlerce sivil hayatını kaybetmiştir. Üstelik, sivil-lerin hayatını kaybettiği bu saldırılarda, Esad rejimi ve Rusya tarafından uluslararası hukuk ve insancıl hukuka aykırı olarak kimyasal silahların da kullanıldığına dair ciddi bulgular mevcuttur.

*Görsel: 2013 yılının ağustos ayında, Esad rejiminin Guta'ya düzenlediği kimyasal silahlı saldırıda hayatını kaybeden çocuklarının cesetleri başında ağlayan bir anne.
[Nur Photo/Getty Images]*

Rusya ve İran⁶ destekli Rejim saldırıları oldukça sistematik ve acımasız şekillerde gerçekleşmektedir. Rejim tarafından, Rusya ve İran'ın desteğiyle abluka altına alınan ve ele geçirilen bölgelerde yaşayan halk, Türkiye'nin de dahil olduğu uluslararası görüşmeler neticesinde çeşitli anlaşmalar yapılarak İdlib'e göç ettirilmiştir. Özellikle İdlib'e yakın olan Hama, Halep, Guta, Humus gibi bölgelere düzenlenen bombardıman ile korkutulan sivillerin İdlib'e göç etmesi sağlanmıştır. Bu şekilde, kendisine muhalif olarak gördüğü halkı oldukça küçük bir bölgeye sıkıştırmış olan Esad rejimi, Rusya ve İran'ın da desteğiyle düzenlediği insanlık ve hukuk dışı saldırılar ile İdlib bölgesini bir insani kriz bölgesine dönüştürmüştür. Rejim ve müttefikleri böylece, hem psikolojik olarak bir zafer kazanma arzusunda hem de bu bölgeye düzenlenen bombardımanlar ile bölgede yaşayan milyonlarca mülteciyi, muhalif gruplara destek vermekle itham ettikleri Türkiye'ye yönelik bir silah olarak kullanmaktadır. DAESH ve PYD/YPG güçlerinin zulmünden kaçan yüz binlerce mültecinin de güvenli bölge olarak gördükleri İdlib'e göç etmesiyle bölgede yaşanan insani kriz daha da derinleşmiştir. İç savaş öncesinde yarım milyondan az insanın yaşadığı bölgede şu anda 4.5 milyondan fazla insan yaşamaktadır.

İdlib'te Yaşam Koşulları ve İnsani Durum

Bugün İdlib bölgesinde yaşayan 4.5 milyon insanın büyük çoğunluğu, en temel barınma ihtiyaçlarından dahi mahrum bir şekilde yaşamlarını sürdürmektedir. İdlib bölgesinde, ülke içinde zorla yerinden edilmiş mültecilerin yaşadığı 1633 yerleşim birimi bulunmaktadır.⁷ Bu alanlarda yaklaşık 1.9 milyon kişi yaşamaktadır. Oldukça kötü ve yetersiz barınma koşullarının hâkim olduğu bu alanlarda yaşayan insanlar, aşırı hava koşullarına karşı yeterli koruma sağlayamayan, derme çatma çadırlarda, bitmemiş veya yıkılmış binalarda ve düzensiz yerleşim birimlerinde yaşamlarını sürdürmektedir. 800 binden fazla kişi su, elektrik, kanalizasyon gibi temel barınma ihtiyaçlarına sahip olmayan, eski ve yıpranmış çadırlarda yaşamaktadır.

Nispeten daha düzenli kamplarda ise suya ve elektriğe ulaşım olanakları kısıtlı da olsa bulunmaktadır. Düzenli ve düzensiz kamplar hesaba katıldığında ise, 2 milyondan fazla kişinin kötü ve yetersiz barınma koşullarına sahip çadır ve harabelerde yaşadığı söylenebilmektedir⁸. Sayıları 2 milyon civarında olduğu tahmin edilen diğer bir kesim ise İdlib şehir merkezinde, kırsaldaki kasabalarda, köylerde ve çadırlara kıyasla daha korunaklı olan briket evlerde yaşamlarını sürdürmektedir. Ancak, İdlib'te yaşayan halk oldukça zor koşullar altında yaşam mücadelesi vermektedir. Rusya ve Rejim güçlerinin bombardımanları sebebiyle can güvenliğinden yoksun olarak hayatlarını sürdürmeye çalışan insanlar aynı zamanda gıda, temiz su, sağlık hizmetleri ve eğitim gibi en temel ihtiyaçlara erişim kısıtlılığı içerisinde yaşamaktadırlar. Hijyen ve barınma koşullarının da oldukça yetersiz olduğu bölge bu haliyle derin bir insani kriz içerisinde.

İdlib'deki İnsani Koşullara İlişkin Veriler (2022)

- Rus saldırılarından önce İdlib bölgesinde 300 civarında kamp bulunmaktaydı.
- Bölgede şu anda 1633 kamp bulunmaktadır.
- Bu kamplarda 1.811.578 zorla yerinden edilmiş kişi yaşamaktadır.
- Kampta yaşayanların 1.017.871'i çocuk, 476.224'ü kadın ve 317.483'ü erkeklerden oluşmaktadır.
- Bu kampların 511'i düzensiz kamplardır.
- Düzensiz kamplarda 311.782 mülteci yaşamaktadır. Bunların 73.188'i ise özel ihtiyaç sahibi insanlardır.
- Bölgedeki 1633 kamp göz önünde bulundurulduğunda;

Kamptaki insanların %57'si gıdaya muhtaçken, %62'si gıda dışındaki temel maddelere ihtiyaç duymaktadır.

Barınma sıkıntısı yaşayan insanların oranı %58'dir.

Kamplardaki çocukların %64'ü hiç eğitim alamazken, bazı kamplarda kısıtlı imkanlarla eğitim faaliyetleri yürütülmektedir.

Kampların %69'unun su altyapısı bulunmamaktadır.

Kaynak: Suriye Müdahale Koordinatörlüğü, 2022

Görsel: İç savaştan kaçan mültecilerin sığındığı Atme mülteci kampında, çadırların arasında ailesine yemek pişiren bir kadın. [AP/Muhammed Mubeisen]

Görsel: Türk sivil toplum kuruluşları tarafından, Yaşam Evleri projesi kapsamında "2 Oda 1 Umut" sloganıyla inşa edilen briket evler. [Anadolu Ajansı]

Bazı sivil toplum kuruluşlarının öncülüğünde inşa edilen briket evler ve konut projeleri dışında binaların çok büyük bir kısmı 12 yıldır devam eden iç savaştan ve Rusya destekli Rejim güçlerinin bombardımanlarından dolayı ya kullanılamaz hale gelmiş ya da ağır hasarlı durumdadır.

İdlib bölgesinde yaşayan nüfusun yaklaşık %80'ini oluşturan 3,3 milyon insan gıdaya ulaşım konusunda sıkıntı yaşamakta, nüfusun %60'ı ise bir sonraki gün yemek bulup bulamayacakları konusunda endişe duyduklarını ifade etmektedir⁹. İdlib bölgesindeki 4,1 milyondan fazla insan temel ihtiyaçlarını karşılamak için Birleşmiş Milletler (BM) ve diğer sivil toplum kuruluşlarının yardımlarına ihtiyaç duymaktadır.¹⁰ Ayrıca İdlib, 2021 yılına kıyasla, Suriye'de yardıma muhtaç insan sayısının en fazla arttığı bölge olmuştur. Bu insani yardımların bölgeye ulaşmasının tek yolu ise Türkiye ve Suriye arasında açık tek sınır kapısı olan Bab el-Hava sınır kapısıdır.¹¹

Bir mülteci kampının imkanlarından dahi mahrum olan ve hiçbir altyapının olmadığı çadır kentlerde yaşamak zorunda kalan milyonlarca insan gıdaya ve temiz suya erişim sıkıntısı çekmenin yanı sıra Kovid-19 salgınına ve diğer salgın hastalıklara karşı savunmasız bir şekilde hijyen ve sağlık imkanlarından da yoksun olarak yaşamaktadırlar. Tuvalet ve duş olanaklarının oldukça sınırlı olduğu çadır kentlerde onlarca insan aynı tuvalet ve duş alanlarını kullanmak zorundadır. Bölgede ziyaret edilen bir düzensiz kampta, kamp görevlileri 23 kişiye 1 tuvalet düştüğünü belirtmiştir.¹²

Görsel: İdlib kırsalında, zorla yerinden edilmiş mültecilerin yaşadığı düzensiz bir mülteci kampındaki sarnıçtan su dolduran küçük kız. [AP/Anas Alkharboul]

Hijyen malzemelerine erişimin sıkıntılı olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu durumun ne denli büyük bir tehdit olabileceği anlaşılabilir. Bölgedeki sağlık merkezlerinin, ekipmanların ve ilaca ulaşım imkanlarının yetersizliği de düşünüldüğünde ortaya çok daha vahim bir tablo çıkmaktadır.

Şehir merkezinde ise evlere yalnızca belirli günlerde su verilebilmektedir. Merkezde bir hastane yer almasına rağmen, hastanelerdeki ekipman, personel ve ilaç eksikliği de bölge halkının ihtiyaçlarını karşılayabilmesini imkansızlaştırmaktadır. Bunun yanı sıra, hastane zaman zaman Rejim güçlerinin top atışları ve Rus kuvvetlerine bağlı uçaklar tarafından hedef alınmaktadır.

Çocukların çok büyük bir kısmı eğitimlerine devam edememektedir. Bölgedeki eğitim faaliyetleri oldukça kötü koşullara sahip çadır veya binalarda gönüllü öğretmenler tarafından yürütülmektedir. Asıl meslekleri öğretmenlik olmayan bu gönüllüler ücretsiz bir şekilde eğitim faaliyetlerine destek vermektedir. Ancak, imkanların kıtlığı sebebiyle bu eğitim faaliyetleri de sınırlı kalmaktadır.¹³

Görsel: Atme kampındaki çadır okullarda eğitimlerine devam etmeye çalışan çocuklar. [Anadolu Ajansı/Muhammed Abdullah]

Tüm bu kısıtlı imkanların yanı sıra, 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli büyük depremler, Suriye'nin kuzeyinde de oldukça etkili olmuştur. Bu depremler sebebiyle, bombardımanlar ve çatışmalardan zaten harap olmuş birçok bina çökmüş, binlerce insan hayatını kaybetmiş ve yaralanmış, bölgedeki insani kriz daha da derinleşmiştir. Söz konusu deprem, Suriye'de İdlib, Halep, Hama ve Lazkiye bölgelerinde büyük yıkımlara neden olmuştur. Bölgedeki pek çok ev, alt yapı tesisi ve iş yeri yıkılmıştır. Kuzeybatı Suriye'de 5,954 kişinin hayatını kaybettiği, 10,041 kişinin ise yaralandığı bildirilmiştir.

Ancak, enkaz altında kalan çok sayıda kişi olduğu ve bu nedenle hayatını kaybedenlerin sayısının çok daha fazla olduğu belirtilmektedir. 392 bin ailenin deprem nedeniyle yerinden olduğu Suriye’de depremden etkilenenlerin sayısı 8,8 milyona ulaşmıştır. Bu insanların 4,9 milyonu ise acil insani yardıma muhtaç durumdadır. Yardıma en çok ihtiyaç duyan bölgelerin başında ise 3 milyon yardıma muhtaç insanın olduğu İdlib gelmektedir.¹⁴ Bölgede depremle birlikte acil yardıma duyulan ihtiyacın yanı sıra, yıkılan binlerce ev ve çadır sebebiyle barınma ihtiyacı önemli ölçüde artmıştır. Bu bağlamda, 13 yıllı geride bırakan bir çatışma zemininde, depremden etkilenen bölge halkının orta ve uzun vadeli ihtiyaçlarının yanı sıra acil gıda ve barınma ihtiyaçlarının da sağlanmasında yaşanan aksaklıklar ise bölgedeki insani durumu giderek daha zor bir hale sokmaktadır.

Yukarıda genel hatlarıyla bahsedilmiş olan mevcut durum göstermektedir ki, İdlib bugün dünya üzerinde yaşaması en zor olan yerlerin başında gelmektedir. Bölgede en temel ihtiyaçlara dahi ulaşım oldukça zor ve sınırlıdır. Bu durum bölgedeki yaşam şartlarını zorlaştırmaktadır.

BM ve sivil toplum kuruluşlarının insani yardım faaliyetleri ise bölgeye adeta sıkıştırılmış olan milyonlarca insanın ihtiyaçlarını karşılayabilme noktasında sınırlı kalmaktadır. Bu yardımların sürdürülebilirliği de Rejim ve müttefiklerinin saldırıları ve Rusya’nın vetoları sebebiyle sekteye uğramaktadır.

Tüm bu zor yaşam şartlarının ötesinde Esad Rejimi, müttefiki olan Rusya ve İran’a bağlı askeri kuvvetler, bölgeye sıkıştırdığı insanları yok ederek ya da zorunlu olarak göç etmelerine sebep olarak sebep olarak siyasi açıdan mültecileri bir silah olarak kullanmaktadır.

Rusya’nın Siyasi Kozu: İnsani Yardım

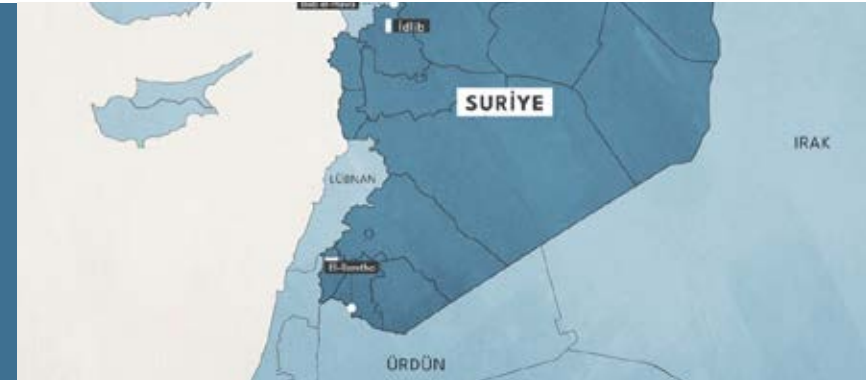
Suriye’de, 13 yıldır devam eden iç savaş sebebiyle ülkeyi terk eden 6 milyondan fazla insanın yanı sıra, ülke içinde yerinden edilmiş 6 milyondan fazla insan bulunmaktadır. Ülke içinde yerinden edilmiş bu insanların büyük bir kısmı ise insani yardıma muhtaçtır. 2011 yılının mart ayında başlayan çatışmalardan bugüne kadar benzeri görülmemiş bir yıkıma ve tahribata sahne olan Suriye’de, insani yardıma muhtaç toplam insan sayısı ise 15 milyonun üzerindedir.¹⁵ İhtiyaç duyulan insani yardımlar ise BM ve bağlı kuruluşları başta olmak üzere çeşitli partner kuruluşlar aracılığıyla bölgeye sevk edilmektedir. Bu sevkiyatlar ise karayoluyla, sınır kapılarından gerçekleştirilmektedir.

Görsel: İdlib'te, bir insani yardım kuruluşu tarafından dağıtılan insani yardım kutusunu taşıyan mülteci kadın. [Getty Images/Burak Kara]

Çatışmaların başlamasının hemen ardından, bölgedeki ihtiyaç sahiplerine yönelik yardım faaliyetleri de başlamıştır. Türkiye'den, Suriye'ye yönelik ilk BM sevkiyatı 24 Temmuz 2014 tarihinde, 2165 sayılı karar ile başlamıştır. 2165 (2014) sayılı kararın kabulünden sonra, sırasıyla 2191 (2014), 2258 (2015), 2332 (2016), 2393 (2017), 2449 (2018), 2504 (2020), 2533 (2020) ve , 2585 (2021), 2642 (2022) ve 2672 (2023) sayılı kararlar kabul edilmiştir. Bu kararlarla, BM'ye bağlı kuruluşlara ve partnerlerine Bab el-Selam, Bab el-Hava, el-Yarubiyah ve el- Ramtha sınır kapılarını kullanarak, Suriye'de ihtiyaç duyulan insani yardım malzemelerini ve tıbbi malzemeleri ulaştırma yetkisi verilmiştir. Bu kapsamda, gıda, hijyen malzemeleri, sağlık ekipmanları ve ilaçlar, eğitim ve barınma gibi çeşitli yardım malzemeleri ve ekipmanlarını kapsayan insani yardımlar BM'ye bağlı UNHCR, UNICEF, UNFPA, WFP, WHO, FAO ve IOM gibi kurumlar aracılığıyla sağlanmaktadır.¹⁶

Görsel: İç savaşın başlamasıyla birlikte insani yardımların geçişleri için kullanılan sınır kapıları. Şu anda yalnızca Bab el-Hava sınır kapısı kullanılmaktadır. [Harita: Esra Tatlı]

Bölgede, 4 milyondan fazla insan yardıma muhtaç durumdadır ve bu yardımlar Türkiye, Ürdün ve Irak gibi Suriye'nin sınır komşusu olan ülkeler üzerinden gerçekleştirilmektedir. Ancak, Rusya'nın vetosu ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararları ile el-Ramtha (Ürdün) ve el-Yarubiyah (Irak) üzerinden gerçekleşen yardım faaliyetlerine 2020 yılının ocak ayında son verilmiştir. Aynı kararlar, Bab el-Hava sınır kapısının kullanımını 1 yıl süreyle uzatılırken, Bab el-Selam sınır kapısının kullanımını ise 6 ay süreyle uzatılmıştır.

10 Temmuz 2020 tarihli ve 2533 sayılı BMGK kararı itibarıyla, Bab el-Hava sınır kapısı Suriye'ye insani yardımının ulaştırıldığı tek sınır kapısı konumuna gelmiştir. Bu nedenle, Bab el-Hava sınır kapısı, devam eden iç savaş sebebiyle, bölgede insani yardıma muhtaç halde hayatlarını sürdüren milyonlarca insan için, sıradan bir sınır kapısı değil, bir "can simidi"dir.

2533 sayılı kararın sona ermesinden önce başlatılan görüşmelerde, yardımları bir yıl daha uzatmayı öngören tasarı, BMGK daimi üyelerinden biri olan Rusya tarafından veto edilmiştir. Bir yıllık uzatmayı öngören tasarımın veto edilmesinin ardından, Rusya'nın tasarı önerisi dikkate alınarak 6 aylık bir uzatma planı üzerinde anlaşılmıştır.

Görsel: İdlib bölgesinde yer alan ve Türkiye sınırına oldukça yakın bir konumda bulunan Sarmada kasabası yakınında toplanarak, Rusya'nın vetosu sebebiyle kapanması gündeme gelen Bab el-Hava sınır kapısının kapatılmasına karşı protesto gerçekleştiren insani yardım çalışanları. [Kaynak: Getty Images/Omar Haj Kadour]

10 Temmuz 2021 tarihinde süresi bitmiş olan BMGK'nın 2533 sayılı kararının uzatılması, BMGK'nın 9 Temmuz 2021 tarihinde gerçekleştirdiği oturumda oybirliği ile kabul edilmiştir. Böylece, 2585 (2021) numaralı karar ile, BM ve bağlı kuruluşları ile partnerlerinin, Beşar Esad yönetiminin izni olmaksızın Türkiye'den kuzeybatı Suriye'ye sınır ötesi insani yardım göndermesine ve koordine etmesine yönelik iznin süresi 10 Temmuz 2022 olarak belirlenerek 1 yıl daha uzatılmıştır.¹⁷ Görüşmeler öncesinde Rusya, sınır ötesi yardıma izin verme yetkisinin yenilenmesini veto etmekle tehdit etmiş, ancak bir önceki yetki süresinin sona ermesinden sadece bir gün önce bir uzlaşma üzerinde anlaşmıştır.¹⁸

BMGK'nın konu ile ilgili 2642 (2022) numaralı kararıyla, Suriye'ye yönelik insani yardım faaliyetleri için yalnızca Bab el-Hava sınır kapısının kullanılmasına dair yetki 10 Ocak 2023 tarihine kadar altı ay süreyle yeniden uzatılmıştır. Bir sonraki altı aylık dönem için (10 Temmuz 2023 tarihine kadar olan dönem), ayrı bir kararın gerektiği konusunda uzlaşmıştır.¹⁹

2642 (2022) sayılı karar, 12 lehte oya karşı 3 çekimser oyla kabul edilmiştir. Çekimser oylar Fransa, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından kullanılmıştır. Konuyla ilgili açıklama yapan yetkililer ise çekimser oyların sebeplerini, Rusya'nın kararın altı aylık bir uzatmayı kapsamamasına dair dayatmasına ve bu sürenin insani yardım faaliyetleri için yeterli olmadığı ve faaliyetleri sektöre uğratabileceğine dair endişelerine dayandırmışlardır.

9 Ocak 2023 tarihinde toplanan BMGK, yapılan oylamada, Türkiye üzerinden gerçekleştirilen insani yardım faaliyetlerinin 10 Temmuz 2023 tarihine kadar uzatılmasına izin veren kararı oy birliği ile kabul etmiştir²⁰. Bundan önceki oylamalarda defalarca veto hakkını kullanan, insani yardımların devamına ilişkin karar süreçlerini siyasi çıkarları için bir malzeme olarak gören Rusya, BM Daimi Temsilcisi Vassily Nebenzia tarafından yapılan açıklamayla, söz konusu kararın kabul edilmesini desteklemek için "zor bir karar" aldıklarını dile getirmiştir.

Bu açıklama, milyonlarca insanın insani yardıma muhtaç halde yaşadığı bir ortamda, insani yardımların devamını "zor bir karar" ile onaylayan Rusya'nın bölgeye bakışını da açıkça temsil etmektedir. BM Genel Sekreter Sözcüsü Stephane Dujarric'in oylamadan sonraki "Karar, 2011'de çatışmanın başlamasından bu yana insani ihtiyaçların en yüksek seviyelere ulaştığı ve Suriye'deki insanların sert bir kış ve kolera salgınıyla boğuştuğu bir dönemde alındı" açıklaması, bölgedeki insani krizin boyutlarını ortaya koymaktadır.²¹

Türkiye'den Suriye'ye yapılan sınır ötesi insani yardımlar konusunda Esad yönetimi ile BM arasında varılan son anlaşma uyarınca Bab-ül Havva (Cilvegözü) ve Bab-üs Selam (Öncüpınar) sınır kapılarından gerçekleştirilecek insani yardım faaliyetleri 13 Kasım 2023 tarihine kadar uzatılmıştır.

İnsani Yardımın Araçsallaştırılması

Rusya bölgedeki insanları en temel ihtiyaçlarına ulaştırmaktan mahrum bırakmak için BM yardımlarının bölgeye ulaşmasına olanak veren kararları veto ederek İdlib bölgesindeki insanların hayatta kalabilmek adına tek umutları olan sınır kapısının kapanmasını planlamaktadır. BMGK'nin daimi üyelerinden biri olan Rusya, veto hakkını kullanarak bölgeye yardımın ulaşmasını engelleme girişiminde bulunmaktadır. 2014 yılından bugüne kadar yürürlükte olan insani yardım faaliyetleri, Rusya'nın diplomatik koz olarak kullandığı veto hakkı ile zaman zaman durma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır.

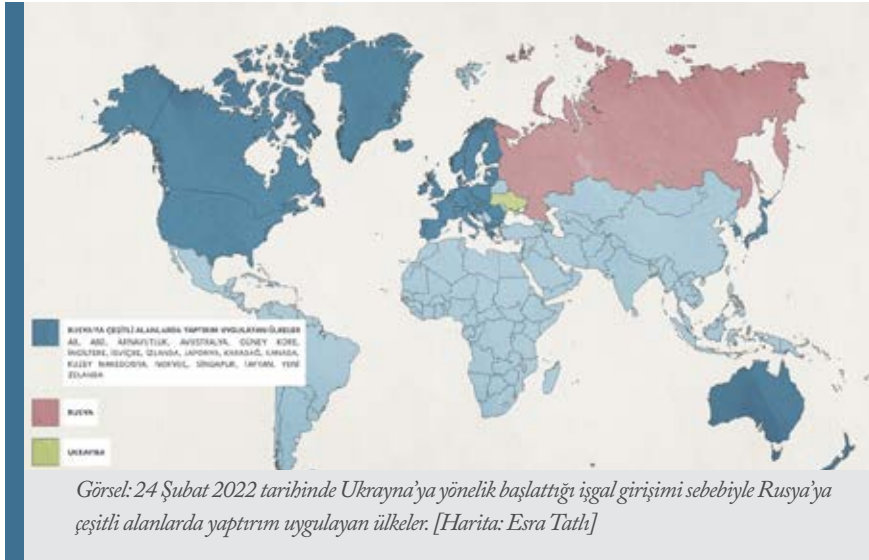
Görsel: Rusya'nın Birleşmiş Milletler Daimi Temsilcisi Vassily Nebenzia, BM Güvenlik Konseyi'nde. [Kaynak: Reuters]

Suriye'deki çatışmalara doğrudan müdahil olan Rusya, BMGK'indeki konumunu ve veto gücünü, Suriye'nin kuzeyine yapılacak yardımlar da dahil olmak üzere, her türlü insani yardımın Şam üzerinden kanalize edilmesine yönelik bir baskı aracı olarak kullanmaktadır. Ancak, yardımların Şam tarafından koordine edilmesi durumunda, ülkeye ulaştırılacak yardımların yalnızca Rejim yanlısı kişilere ulaştırılacağına dair şüphe yoktur. Ayrıca, BM ve uluslararası kamuoyunun, insani yardım faaliyetlerinde Rejim'i muhatap

alması, Rejim'in tek "meşru" güç olduğuna dair bir izlenim oluşturmamasına da neden olacaktır. Bu açıdan bakıldığında, Rusya'nın ve Esad rejiminin insani yardım faaliyetlerini araçsallaştırdığı ve bir koz olarak kullandıkları söylenebilmektedir.

Yaptırımların İntikamı

Rusya'nın, 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'ya yönelik başlattığı işgal girişimi, ABD ve Avrupa ülkelerinin Rusya'ya karşı ciddi yaptırımlar uygulamasına neden olmuştur. Rusya ise bu yaptırımlara çeşitli yollarla yanıt vermiştir. Avrupa'ya yönelik doğalgaz kısıtlamaları, doğal gaz fiyatlandırmasındaki değişiklikler, Kaliningrad bölgesine yerleştirilen füzeler Rusya'nın Batı merkezli yaptırımlara karşı hamlelerinden bazılarıdır. Moskova'nın bir başka "karşı atak" sahası ise Suriye'dir. Rusya, Bab el-Hava sınır kapısından geçişlerin devamına yönelik uzatma kararı hakkında veto hakkını kullanarak, bu durumu ABD ve Avrupa Birliği (AB)'ne karşı bir pazarlık kozu haline getirmek istemektedir. Nitekim, sınır kapısından geçişin 1 yılına uzatılması kararı veto etmesi ve sonrasında kendi taslağını dayatması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Ayrıca, Ukrayna Savaşı ile birlikte gündeme gelen küresel bir buğday krizi senaryosunun da halihazırda buğday kıtlığıyla mücadele eden İdlib bölgesi için oldukça yıkıcı sonuçları olmuştur. Ukrayna tahılının limanlardan çı-

kışı da yine Rusya ile gerçekleştirilen müzakerelerle mümkün olmaktadır. Böylece Rusya, hem doğrudan hem de dolaylı yollarla Suriye'deki durumu Ukrayna'da gerçekleştirdiği işgal girişimi için kullanmaktadır.

Rusya İçin Stratejik Bir Çıkamaz: İdlib

Suriye İç Savaşı, uluslararası aktörlerin belirleyici rol oynadığı bir rekabet alanına dönüşmüş durumdadır. Bu kapsamda, Rusya'nın müdahaleleri Suriye'deki çatışmaların seyrini belirlemede oldukça önemlidir. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in, Beşar Esad'ın talebi ile 2015 yılının eylül ayında Suriye'ye asker gönderme kararı alması, savaşta önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu karar, muhaliflerce başkentini kuşatılmaya başlandığı bir dönemde, Esad rejimini devrilmekten kurtarmıştır. Rusya'nın desteğiyle muhalifleri geri püskürtmeyi başaran Esad rejimi, sonrasında muhaliflere yönelik saldırılarını arttırmıştır.

Ayrıca bu durum, hem bölgesel güçler tarafından hem de ABD ve AB gibi uluslararası güç merkezleri tarafından, Rusya'nın Suriye'de kritik bir aktör olarak konumlandırılmasına sebep olmuştur. Ancak, Rusya'nın Esad *Rusya, 2011 yılından bu yana ise veto hakkını 17 kez kullanarak Esad'a yönelik desteğini açıkça ortaya koymuştur.* rejimine yönelik desteğinin 2015 yılında başladığına yönelik ön kabul yanlıştır. Rusya, 2015 yılından önce de Beşar Esad yönetimi altındaki Suriye ile önemli askeri, diplomatik ve ekonomik

faaliyetler yürütmekte ve birçok alanda Esad yönetimini desteklemekteydi. Örneğin, 2011 yılının Ekim ayında, Esad karşıtı protestoların başlamasından sadece birkaç ay sonra, Rusya, Beşar Esad'ı uluslararası kınamalardan, bu kınamalarla birlikte uygulanması muhtemel daha sert yaptırımlardan ve Suriye'ye yönelik muhtemel bir askeri harekattan korumak için BMGK'nde veto hakkını kullanmıştır.²² Rusya, 2011 yılından bu yana ise veto hakkını 17 kez kullanarak Esad'a yönelik desteğini açıkça ortaya koymuştur.²³

BM GÜVENLİK KONSEYİ'NİN RUSYA TARAFINDAN VETO EDİLEN SURİYE TASARILARI

8 Temmuz 2022	S/2022/538
10 Temmuz 2020	S/2020/667
7 Temmuz 2020	S/2020/654
20 Aralık 2019	S/2019/961
19 Eylül 2019	S/2019/756
10 Nisan 2018	S/2018/321
17 Kasım 2017	S/2017/970
16 Kasım 2017	S/2017/962
24 Ekim 2017	S/2017/884
12 Nisan 2017	S/2017/315
28 Şubat 2017	S/2017/172
5 Aralık 2016	S/2016/1026
8 Ekim 2016	S/2016/846
22 Mayıs 2014	S/2014/348
19 Temmuz 2012	S/2012/538
4 Şubat 2012	S/2012/77
4 Ekim 2011	S/2011/612

Görsel: Rusya'nın, 2011 yılında iç savaşın başlamasından 2022 yılına kadar geçen sürede, BM Güvenlik Konseyi'nin Suriye kararları hakkındaki vetolarının grafiği. [Kaynak: BMGK / Grafik: Esra Tath]

Bunun yanı sıra, Rusya, 2012 yılındaki Cenevre Zirvesi gibi BM öncülüğündeki arabuluculuk faaliyetlerinde de Esad rejiminin yanında yer alarak tarafını net bir şekilde belli etmiştir.²⁴ Ekonomik olarak da Esad rejimine destekte bulunan Rusya, uluslararası toplumun uyguladığı ambargolara rağmen Esad rejiminin ayakta kalabilmesine yardımcı olmaktadır. Ancak, bu destek son zamanlarda giderek azalmaktadır.

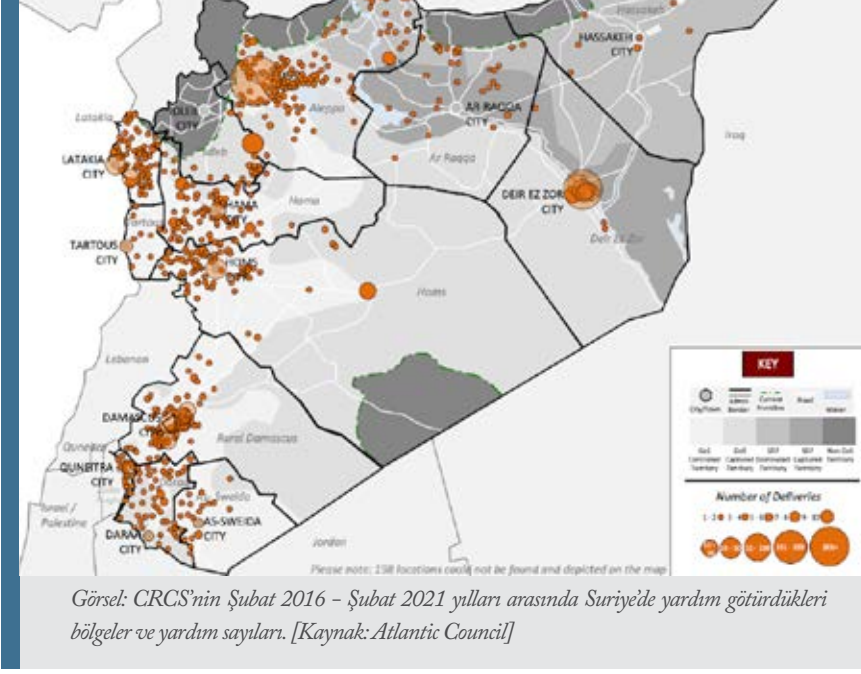
Rusya Savunma Bakanlığı tarafından Suriye’de kurulan Çatışan Tarafları Uzlaştırma Merkezi (CRCS), Rusya’nın ülkedeki “yumuşak gücü” konumundadır. Rusya’nın Suriye’de gerçekleştirdiği insani yardım faaliyetlerinde ana oyuncu haline gelen bu oluşumun yayınladığı raporlara göre Rusya, Şubat 2016 ile Şubat 2021 tarihleri arasında Suriye’deki 731 bölgeye 3.090 yardım faaliyeti gerçekleştirmiştir.²⁵

*Görsel: Paskalya bayramında Suriyelilere gıda yardımı taşıyan Rus askerleri, Nisan 2017.
[Sputnik News/Dmitri Vinogradov]*

Ancak, Rusya’nın yardım faaliyetleri plansız ve uzun vadeli etki oluşturmak-tan uzak gözükmektedir. Rus kaynaklarından elde edilen veriler, Rusya’nın ülkedeki yardım çabalarının Suriye halkının ihtiyacına karşılık vermekte yetersiz olduğunu ve söz konusu yardımların Suriye halkını düşünmekten daha çok Rusya’nın çıkarları doğrultusunda araçsallaştırıldığını ortaya koymaktadır. Bu sonuca varmak için CRCS tarafından yayınlanan verilerin incelenmesi yeterli olacaktır. 2016-2021 yılları arasında CRCS’nin yardımda bulunduğu 731 bölgenin %98’ine (717’sine) sembolik olarak tek seferlik yardımda bulunulduğu görülmektedir. Burada dikkat çeken bir diğer nokta ise, Rusya ve İran destekli Rejim güçleri tarafından ele geçirilen bölgelere gerçekleştirilen yardımların Rus çıkarlarına göre azalıp artma eğilimi gösterdiği gerçektir.²⁶

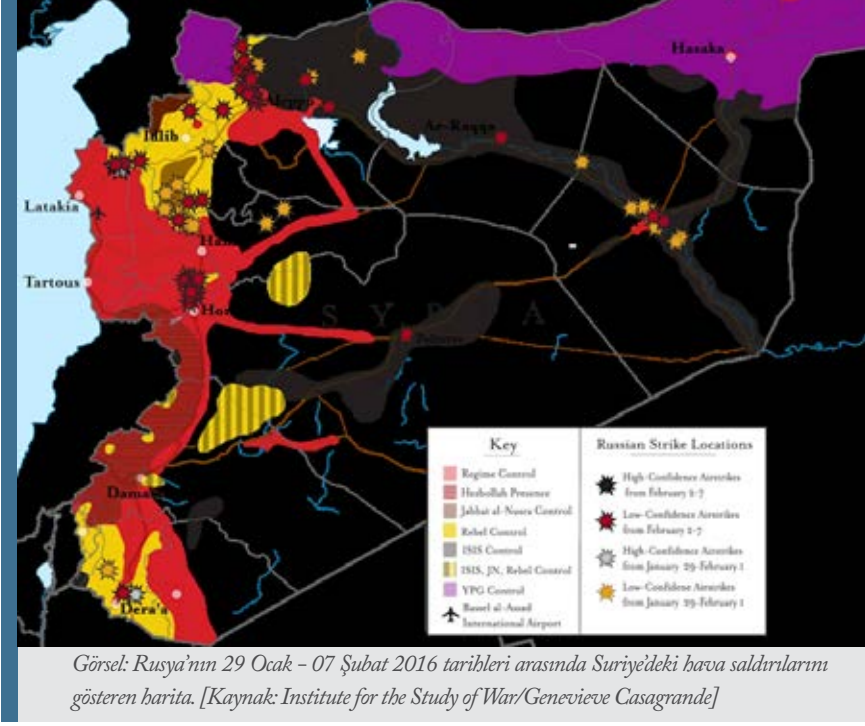

Bu durum da, Rusya'nın insani yardım faaliyetlerini kendi çıkarları doğrultusunda araçsallaştırdığını ortaya koymaktadır. Rus yardımlarının odaklandığı iki alan olan sağlık ve gıda noktalarında da dalgalanmalar görülmektedir. Tüm dünya gibi Suriye'deki insanların da Kovid-19 salgınıyla mücadele ettiği bir dönemde, Rusya, Suriye'ye yönelik sağlık yardımlarını bölge bölge durdurmuş ya da azaltmıştır. Gıda yardımları ise ton balığı konservesi, pirinç ve un gibi birkaç üründen oluşan küçük paketler şeklindedir.²⁷

Rusya'nın, Suriye'de insani yardım kapsamında gerçekleştirdiği yardımlar oldukça "mütevazî"dir. Örneğin; BM koordinasyonlu yardım faaliyetleri için ABD ve AB'nin 3 milyar dolarlık yardımına karşılık Rusya yalnızca 23.3 milyon dolarlık yardımda bulunmuştur. Bunun yanı sıra, Rusya'nın sahada gerçekleştirdiği yardım faaliyetleri ise BM koordineli yardımlara sağlamadığı destekten doğan açığı telafi edememektedir.²⁸

İnsani yardım konusundaki yetersiz kaynak aktarımının aksine, Esad rejimini ayakta tutmak amacıyla, hem siyasi alanda hem de ekonomik alanda Esad rejimine yardımda bulunan Rusya, bu "yardımseverliğini" askeri alanda da göstermekten çekinmemektedir. Bu anlamda, özellikle Rus hava kuvvetleri Esad rejiminin birçok bölgeyi yeniden ele geçirmesine yardımcı olmuştur. Rus hava kuvvetlerine ait uçaklar, özellikle 2016-2018 yılları arasında, muhaliflerin kontrolündeki Doğu Halep, Guta ve Dera'nın ele geçirilmesi ve DAESH kontrolündeki Palmira ve Deyr-i Zor'un alınması da dahil olmak üzere bir dizi askeri operasyonda Suriye ve İran kara birliklerine, sivil ayrımı gözetmeksizin gerçekleştirilen hava bombardımanları ile destek vermiştir.²⁹

Bu bombardımanlar, İdlib bölgesinde halen devam etmektedir. Tüm bu süreçte, Suriye'deki varlığını arttıran Rusya, Tartus'taki deniz üssü ve Lazkiye yakınlarındaki hava üssü gibi birçok yeni askeri üs inşa etmenin yanı sıra Esad rejimine bağlı birlikleri hem eğitmekte hem de askeri teçhizatlarla donatmaktadır. Suriye'de iç savaşın derinleşmesi ve çatışmaların devam etmesi ise Rusya'nın bölgedeki gücünü ve masadaki kozunu arttırmaktadır.

BM bünyesindeki arabuluculuk faaliyetlerinin başarısızlıkla sonuçlanması ve Rusya'nın veto hakkını kullanarak birçok kararın yürürlüğe girmesine engel olması gibi gelişmelerin yanı sıra, Rusya, Astana Platformu adıyla, kendi inisiyatifiyle yeni bir arabuluculuk süreci başlatmıştır. Türkiye de bazı tavizler kazandığı bu sürece dahil olarak bu sürecin önemini arttırmış ve uluslararası arenada Astana Platformu'na yönelik ilginin artmasını sağlamıştır.

Suriye'deki muhalif gruplarla Esad rejimi arasında, ateşkes sağlanması, çatışmaların barışçıl yollarla sona erdirilmesi ve yeni anayasa gibi gündemlerle, Cenevre, Viyana, Riyad ve Lozan gibi şehirlerde yürütülen çeşitli görüşmeler ve girişimler olsa da, BM, ABD, AB, Rusya, Türkiye ve İran gibi devletlerin de dahil olduğu bu görüşmelerden bir sonuç alınamamıştır. 20 Aralık 2016'da Türkiye, Rusya ve İran dışişleri bakanları, BMGK'nin 18 Aralık 2015 tarihli 2254 sayılı kararı uyarınca, Suriye barış görüşmelerinin

Kazakistan'ın Astana kentinde düzenlenmesi konusunda anlaşmışlardır.³⁰ 28 Aralık 2016 yılında ise Türkiye ve Rusya, 30 Aralık 2016'da yürürlüğe girecek olan bir ateşkes planı üzerinde mutabık kalmıştır. Türkiye ve Rusya'nın bu girişimi, 31 Aralık 2016'da kabul edilen 2336 sayılı BM kararı ile de onaylanmıştır.³¹

Görsel: Kazakistan'ın başkentinde düzenlenen 18. Astana Görüşmeleri.
[Kaynak: The Astana Times]

2017 yılının mayıs ayında, Türkiye, Rusya ve İran, Suriye genelinde dört çatışmazlık bölgesi oluşturulmasını öngören anlaşma üzerinde mutabık kalmışlardır.³² Ancak anlaşmaya rağmen, Rusya ve İran destekli Rejim güçleri bu dört çatışmazlık bölgesinin üçünü, ağır hava bombardımanı desteğiyle ele geçirmiştir. Söz konusu dört çatışmazlık bölgesinden üçünün Rejim güçlerinin kontrolüne girmesiyle birlikte, yalnızca kuzeybatıdaki İdlib bölgesi kalmıştır. Muhalif güçlerin son kalesi olarak görülen İdlib, Suriye'nin diğer bölgelerinde yaşarken, Rusya ve İran destekli Rejim güçlerinin saldırılarından ve katliamlarından kaçan milyonlarca sivilin sığınak noktası haline gelmiştir.

Görsel: Çatışmazlık Bölgeleri'ni gösteren harita.
[Kaynak: BBC/Harita: Esra Tatlı]

Suriye krizine kalıcı bir çözüm bulunabilmesi amacıyla başlatılan Astana görüşmelerinin garantör devletleri olan Türkiye, Rusya ve İran heyetleri, 15-16 Haziran 2022 tarihinde, Kazakistan'ın başkenti Nur Sultan'da 18. kez bir araya gelmiştir.³³ 19. Astana görüşmeleri kapsamında 22-24 Kasım 2022 tarihinde Kazakistan'ın başkentinde bir araya gelen taraflar son olarak 20. Astana görüşmeleri kapsamında 20 Haziran 2023 tarihinde görüşmelerde bulunmuştur.³⁴

Astana görüşmelerinin devam ettiği dönemde, Rusya'nın öncülüğünde Soçi'de başlayan görüşmeler de Astana görüşmeleri ile eş güdümlü olarak devam etmektedir. Astana süreci, Cenevre'de başlayan görüşmelerin tamamlayıcısı niteliğinde görülmektedir. Soçi'de başlayan görüşmeler de Astana süreci ile uyumlu bir şekilde devam etmektedir. Bu sebeple, Suriye'de devam eden krize çözüm arayışları kapsamında Cenevre, Astana ve Soçi süreçleri, bir yönüyle, birbirlerinin tamamlayıcısı olan süreçler olarak ifade edilebilir. Bu görüşmeler kapsamında, tutuklular için uzlaşma, mültecilerin geri dönüşü için uygun ortamların sağlanmasına dair işbirliklerinin artırılması, çatışmazlık bölgelerinin belirlenmesi, esirlerin karşılıklı olarak serbest bırakılması, İdlib'teki insani durum, BMGK kararları ve Anayasa Komitesi'nin kurulması gibi konularda, Suriye'deki krizin çözümü için bir çok önemli görüşme gerçekleşmiş ve karar alınmıştır.³⁵

Görsel: BM Suriye Özel Temsilcisi Staffan de Mistura, Rusya'nın Soçi kentinde düzenlenen Suriye Ulusal Diyalog Kongresi'nde konuşma yaparken, 30 Ocak 2018

[Kaynak: Getty Images/Alexander Nemenov]

Genel olarak bakıldığında, Suriye'de kalıcı bir barışın tesis edilebilmesi ve Suriye dışında mülteci durumunda bulunan 6 milyondan fazla Suriyelinin ülkelerine geri dönüşlerinin sağlanması amacıyla başlatılan bu süreç, zaman zaman tarafların vardıkları anlaşmalar ve mutabakatlar ile olumlu bir hava

oluşmasına sebep olsa da, henüz beklenen başarıyı sağlayamamıştır. Rusya, bugün halen, Beşar Esad'ı iktidarda tutacak kapsamda bir Suriye tahayyülü ortaya koymaktadır. Rusya'nın Akdeniz başta olmak üzere bölgesel ve küresel çaptaki çıkarları göz önüne alındığında, bu durum, Rusya'nın Beşar Esad'ı ne pahasına olursa olsun savunmaktan geri durmayacağı ve bunun için gerekirse kimyasal silahların kullanılması ve sivillerin katledilmesi dahil insanlık ve savaş suçlarını işlemekten çekinmeyeceği gerçeğini ön plana çıkartmaktadır.

Rusya'nın bu denli agresif bir tavır sergilemesinin bazı sebepleri bulunmaktadır. Zira Rusya, savaşa dahil olmasının ardından Rejime bir alan açtığı ve muhalifleri İdlib bölgesine sıkıştırdığı gerçeğinin yanı sıra İdlib'te stratejik bir çıkmaza da girmiş durumdadır. Öyle ki, mevcut durum içerisinde Rusya destekli Rejim güçleri İdlib'e yönelik gerçekleştirilecek bir askeri operasyon ile İdlib bölgesini ele geçirme fırsatı elde edebilir. Ancak, bu durum Esad rejimi bakımından bir "zafer" getirecek olsa da Rusya açısından durum çok daha farklı boyutlara sahiptir.

İlk olarak, Rusya, İdlib bölgesine belirli aralıklarla ve sivil hedeflere yönelik gerçekleştirdiği saldırılarla İdlib'te yaşayan halk üzerinde psikolojik bir baskı kurarak bu insanları zaman zaman Türkiye'ye karşı bir tehdit unsuru olarak kullanmaktadır. Rusya için oldukça kullanışlı olabilen bu kozdan vazgeçmek stratejik olarak bir kayıp olarak görülebilir.

Zira, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'nin bölgede üstlendiği alanlara ve bu alanlara oldukça yakın olan noktalara yönelik gerçekleştirilen saldırılar, bu saldırıların tesadüf olmadığını ve bir mesaj kaygısı taşıdığını göstermektedir. Rusya destekli Rejim güçlerinin 2019 yılında İdlib'in güneyindeki 10 numaralı gözlem noktasında gerçekleştirdiği saldırıda 1 Türk askeri şehit olurken 3 askerinin ise yaralandığı bildirilmiştir.³⁶

Ayrıca, Rejim güçlerinin kontrolündeki Morik bölgesinde kalan 9 numaralı Türk gözlem noktası da Rusya'nın ikmal konusunda yardımcı olmaması üzerine taşınmıştır. Uzmanlar, Rusya'nın ikmal konusunda yardımcı olmamasını Türkiye üzerinde baskı kurma çabası olarak yorumlamıştır.³⁷ Gözlem noktalarına gerçekleştirilen saldırılar Rejim güçlerince gerçekleştirilmiş olsa da garantör ülkelerden olan Rusya ve İran da bu saldırılardan sorumludur.³⁸

Görsel: TSK'nin İdlib'te kurduğu ateşkes gözlem noktaları.
[Kaynak: Anadolu Ajansı / Harita: Esra Tatlı]

27 Şubat 2020 tarihinde, Rusya ve Rejim kuvvetleri, İdlib'in güneyinde Bal-yun bölgesinde konuşlu TSK'ne bağlı bir tabura saldırı düzenlemiş ve bu saldırıda 34 Türk askeri şehit olmuştur.³⁹ Hmeymim Hava Üssünden kalkan KAB-1500 tipi füzelerle donatılmış Rus jetlerinin ve Rejim kuvvetlerinin gerçekleştirdiği bu saldırı, Rusya ve Esad rejiminin bölgedeki Türk varlığından ne denli rahatsız olduğunun en kanlı örneği olarak tarihe geçmiştir.

Görsel: Türk askerlerine karşı hava saldırısının gerçekleştiği saldırı mahalindeki araç enkaza.
[Kaynak:AFP/Omar Haj Kadour]

Rejim güçleri bölgeye yönelik gerçekleştirmeyi planladıkları saldırılar için bilgi toplama amacıyla İdlib bölgesine sızma girişimlerini sıklaştırdıkça, Rusya ise bölgedeki mülteci kamplarını, altyapı tesislerini, köyleri ve hatta okulları bombalayarak bölgedeki insanları göçe zorlamak istemektedir. 2020 yılında yoğunlaşan Rus hava saldırıları sonrasında, İdlib bölgesindeki göç hareketlerine ilişkin çalışmalar yürüten Suriye Müdahale Koordinatör-lüğü Müdürü Muhammed Hallaj'ın verdiği bilgilere göre, sadece 24 saat içerisinde Cebel Zaviye, Cebel Şahişbo bölgelerinden, Kensafrı beldesinden, Mozara Ainlaruz, Fattira, Bara ve Keferavid köylerinden 5 bin 834 sivilin Türkiye sınırı hattındaki kamplara göç ettiğini bilinmektedir⁴⁰.

İkinci olarak, Suriye'deki çatışmaların ve iç savaşın sona ermesi, Rusya'nın bölgedeki etkisinin zayıflamasına sebep olabilir. Tarafların anlaşması, Esad'ın zaferi ya da muhaliflerin zaferi ihtimallerinin tümünde Rusya bölgedeki üslerini ve askeri varlığını kısıtlama durumu ile karşı karşıya kalabilir.

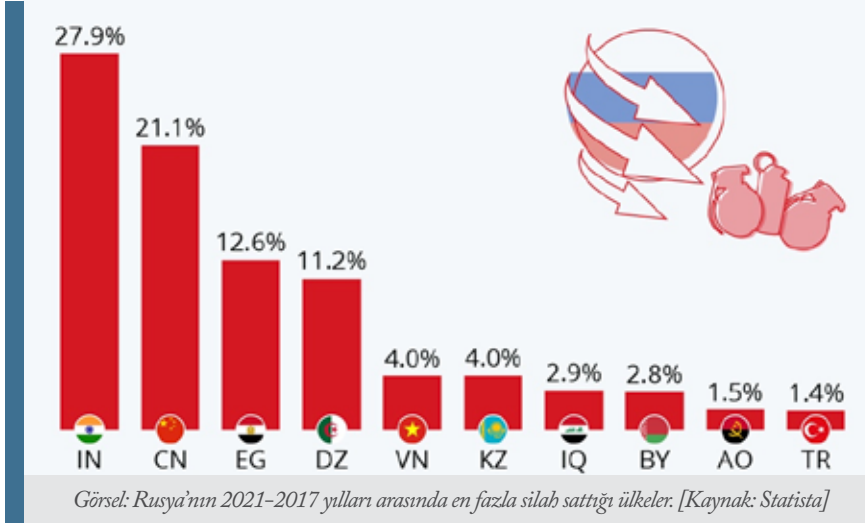
Rusya için, kadim Rus ideali olan sıcak denizlere inme stratejisi kapsamında Suriye'deki Rus deniz üsleri oldukça önemlidir. Ayrıca, Suriye'deki konumu, Putin'in diğer uluslararası meselelerde başvurduğu bir koz olabilmektedir. Rusya'nın Afrika ülkelerinde artan varlığı da bu kapsamda okunabilir. Bunun yanı sıra, Suriye'deki Rus askeri varlığının geri çekilmesi, Rus ordusunun Ukrayna'ya yönelik başlattığı işgal girişimi ve cephede verdiği ağır kayıplarla uluslararası düzeyde zedelenen imajını daha da zor bir duruma sokacaktır.

*Görsel: Rus ve Suriye askerleri, Hmeymim Hava Üssü'ndeki askeri geçit töreni provası sırasında.
[Kaynak: EPA]*

Üçüncü olarak, Rusya'nın bazı silah ve ekipmanlarını Suriye'deki çatışmalarda ve bombardımanlarda test ettiği bilinmektedir. Böylece kendi silah ve savunma sanayisi için oldukça kullanışlı bir alan olarak gördüğü Suriye'deki çatışma ortamının sona ermesi, Rusya için bu bakımdan da bir kayıp olacaktır. Zira, Rusya, Suriye'de test ettiği birçok silahı ve askeri taktiği Ukrayna'da aktif bir şekilde kullanmaktadır. Özellikle Batılı devletlerin bu durumdan ders çıkarmaları gerekmektedir. Zira, Suriye'de 2015 yılından bugüne kadar aktif şekilde yer alan Rusya'ya yönelik bazı yaptırımların dışında ciddi yaptırımlar uygulamayan ve Rusya'nın Suriye'de gerçekleştirdiği katliamlara ve hak ihlallerine yönelik politika ve tutum geliştirmekte yetersiz kalan Batı'nın, Rusya'ya yönelik bu müsamahakâr tavrının sonuçları Ukrayna'da kendini göstermektedir. Rusya, Suriye'yi adeta silah ihracatı için bir "gösteri merkezi" olarak kullanmaktadır.

Öyle ki, Su-34 savaş uçakları ve seyir füzeleri, Rus askerleri tarafından şu an Ukrayna'da da kullanılan Ratnik piyade savaş sistemi ve Suriye'de sıklıkla kullanılan Su-35 savaş uçakları, Moskova'nın Suriye'deki iç savaşa dahil olmasından bu yana "yok satmaktadır". Sadece 2016 yılında Ceza-yir'e 12 Su-34 jeti satan Rusya, Çin'e 21, Endonezya'ya 10 ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)'ne 10 adet Su-35 jeti satmıştır.⁴¹ Rusya Savunma Bakan Yardımcısı Yury Borisov'un Interfax haber ajansına verdiği bir demeçte, Rusya'nın Suriye'de 600'den fazla yeni silah ve askeri teçhizatı test ettiğini açıklaması da Rusya'nın Suriye'yi askeri deneme sahası olarak gördüğünü kanıtlamaktadır.⁴²

Rusya Savunma Bakanlığı ise, 22 Ağustos 2018 tarihinde resmi YouTube kanalından paylaştığı "Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetlerinin Suriye Arap Cumhuriyeti'ndeki Askeri Operasyonları" başlıklı videoda 2015 yılının eylül ayından 2018 yılının ağustos ayına kadar geçen sürede Suriye'de gerçekleştirdiği hareketleri özetlemiştir. Videoda, Rusya'nın o dönemde Suriye'deki saldırılarında kullandığı 34 uçak (12 adet Su-24; 10 adet Su 25CM; 4 adet Su 30CM; 4 adet Su-34; 2 adet Su-25UB; 1 adet An-30,1 adet Il-20), 16 helikopter (12 adet Mi 24p; 4 adet Mi-8MTSh), diğer askeri araçlar ve askeri ekipmanlar yer almaktadır.⁴³ Rusya'nın bölgedeki saldırılarda kullandığı silahların ve savaş uçaklarının "tanıtım filmi" niteliğindeki videoda, Rus uçaklarının günde 100'ün üzerinde uçuş yaptığı, her uçağın günde 3-4 kez sefer yaptığı ifadeleri yer almaktadır. Ayrıca videoda, Rusya'nın bölgedeki savaş uçaklarından ve bölgede gerçekleştirdiği yardım faaliyetlerinden de bahsedilmektedir. Ancak, oldukça geniş ve detaylı bir anlatıma sahip olan videoda, Rus hava kuvvetlerinin gerçekleştirdiği saldırılar sonucunda hayatını kaybeden veya zarar gören sivillerden hiç söz edilmemektedir.

Rusya, bilinçli olarak, sebep olduğu sivil katliamlarını örtbas etmek istemektedir. Ancak, eldeki görsel belgeler bu saldırılarda katledilen sivilleri, zarar gören insanları, hayvanları, sivil yerleşim yerlerini, hastane ve okulları açıkça gösterdiği gibi, bu saldırıları Rusya'nın gerçekleştirdiğini de açıkça ortaya koymaktadır.

Tüm bu sebepler göz önünde bulundurulduğunda, Rusya'nın İdlib bölgesinde kontrollü bir çatışma durumunu tercih ettiği, zaman zaman yoğunlaştırdığı ve sivilleri hedef aldığı saldırılarla psikolojik bir üstünlük kurma çabasında olduğu, bu saldırıları diplomatik sahadaki kazanımları için bir araç olarak kullandığı ve kara kuvvetlerinin sınırlılığı sebebiyle İdlib'e yönelik bir harekattan çekindiği söylenebilir. Beşar Esad'ın "zafer" hevesinin ise İran'ın kara desteğinin yanı sıra Rusya'nın hava desteğine muhtaç olduğu düşünüldüğünde İdlib bölgesinin Rusya için stratejik bir çıkmaza dönüştüğü varsayımında bulunulabilir.

Rejim-Rusya İttifakı'nın İdlib'te Sivillere Yönelik Bombardımanları

İdlib bölgesinde, Esad rejiminin Rusya'yı ülkedeki iç savaşa dahil etmeden önce de sivillere yönelik saldırılar gerçekleştirilmekteydi. BM Suriye Bağımsız Uluslararası Soruşturma Komisyonu'nun 2014 tarihli raporunda rejim güçlerinin İdlib ve çevresindeki birçok yere saldırılar düzenlediği belirtilmiştir.⁴⁴ Cebel ez-Zaviye bölgesi ve bölgedeki Serakib, Kafr Nabl ve Maaret en-Numan kasabaları 2013 yılının temmuz ve Ekim ayları arasında ağır bombardımanlara maruz kalmıştır. Bu bombardımanlardan biri de 21 temmuz 2013 tarihinde Ariha'daki bir pazar yerine yönelik gerçekleştirilen bombardımandır.⁴⁵ Komisyonun raporunda bu bombardımanlarda varil bombalarının da kullanıldığına yönelik bilgiler yer almaktadır.⁴⁶⁻⁴⁷

*Görsel: Rejime ait hava kuvvetlerinin Ariha'da kullandıkları varil bombalarından bir parça.
[Kaynak: Reuters]*

Bombardımanların yanı sıra, iç savaşın ilk yıllarında, Rejim güçleri bir diğer müttefiki olan ve İran tarafından desteklenen milis güçleri ile birlikte İdlib ve Humus bölgelerinde çok sayıda cinayet işlemiştir. 25 Mayıs 2012 tarihinde, Humus şehrinin kuzeybatısında yer alan ve üç köyden oluşan bir bölge olan Houla'da rejim taraftarı olan Şebbiha adlı militanlar ve müttefik milis güçleri saatler süren bir katliam gerçekleştirmişler ve bu katliam sırasında bölgede bulunan köylerdeki evleri tek tek dolaşarak içlerinde kadınların ve çocukların da olduğu en az 108 insanı bıçak ve kurşun ile katletmişlerdir. Katledilenlerin 49'su çocuk, 20'si ise kadındır.

Rus Saldırılarına İlişkin Veriler

- Eylül 2015 – Eylül 2022 tarihleri İdlib bölgesine 5700 hava saldırısı düzenlenmiştir.
- Bu saldırılarda 4056 kişi hayatını kaybetti. Hayatını kaybedenlerin 1065'i çocuk, 753'ü ise kadın sivillerden oluşmaktadır.
- Gerçekleştirilen saldırılarda 12 bin sivil yaralanmıştır.
- Rus hava kuvvetleri tarafından, bu tarih aralığında, katliam sayılabilecek* 262 saldırı gerçekleştirilmiştir. [*5 kişiden fazla insanın hayatını kaybettiği saldırıları ifade etmektedir.]
- Rus savaş uçaklarının kalkış yaptığı üslerden biri olan Hmeymim Hava Üssü'nde jetlerin yer aldığı 17 uçak ambarı bulunmaktadır.

Kaynak: Suriye Sivil Savunma (Beyaz Baretiler), 2022

Katliamı gerçekleştirenlerden bazıları asker üniforması giyerken bazıları'nın ise sivil kıyafetli oldukları ve katledilen kişileri öldürmeden önce isimleriyle teşhis ettikleri Human Rights Watch tarafından da açıklanmıştır.⁴⁸

Bu durum, Houla'da yaşananları bir katliam olmanın ötesine geçirecek, çoğunlukla muhaliflerin yer aldığı bölgede kitlesel ve sistematik bir yok etme girişimi olarak görülmektedir.

Görsel: Houla'da Şebbiha tarafından katledilen bir kadın. [Kaynak: A Seperate State of Mind]

Hula Katliamı

Hula katliamı, Suriye'de Humus'un Hula kasabasında 49'u çocuk, 34'ü kadın 109 sivilin 25 Mayıs 2012 günü hükümet güçleri tarafından öldürülmesi olayıdır. Hula katliamı ile ilgili, katledilen sivillere dair birçok görsel kaynak bulunmaktadır. Ancak, söz konusu görsel kaynakların oldukça hassas görüntüler içermesinden dolayı raporda yer verilememiştir.

Sivillerin katledildiği Kula Katliamı'nın görüntülerine QR kodu okutarak ulaşabilirsiniz.

Dikkat! Hassas İçerik!

Rusya'nın iç savaşa dahil olmasıyla beraber, Esad rejimine bağlı güçler, İran ve Rusya'nın desteğiyle, muhaliflerin kontrolündeki bölgeleri ele geçirmeye başladı. Sivillere yönelik hassasiyet gözetilmeden gerçekleşen saldırılar sebebiyle on binlerce sivil yaşamını yitirmiştir. Bu saldırılar arasında, en fazla sivil kaybına neden olan saldırılar hava saldırılarıdır. Söz konusu hava saldırıları büyük oranda Rus jetleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Rus jetleri, sivil yerleşim yerlerinin yanı sıra, altyapı tesislerini, ticari alanları, mülteci kamplarını, hastaneleri ve okulları da hedef almaktadır. Silahlı gruplara yönelik gerçekleştirildiği iddia edilen bu saldırılarda, bölgedeki silahlı unsurlardan ziyade sivil halkın, çocukların, hayvanların ve altyapı tesislerinin zarar görüyor olması ise Rusya'nın ve Rejim güçlerinin asıl hedeflerinin bölgedeki silahlı gruplarla mücadele etmek değil, bölgede yaşayan 4.5 milyon insanın mağdur edilmesi olduğunu ortaya koymaktadır.

Rus savaş uçakları tarafından gerçekleştirilen bu saldırılar insan haklarını en ağır şekilde ihlal etmektedir. Dahası, bu saldırıların uluslararası hukuk nezdinden savaş hukuku ve insanlığa karşı suçlar kapsamında incelenmesi gerekmektedir. İdlib bölgesine yönelik saldırıların Rusya'ya ve Esad rejimine bağlı unsurlarca gerçekleştirildiği, sivilleri, yerleşim alanlarını, altyapı tesislerini ve ticari alanları hedef aldığı ve çocuklar dahil birçok sivilin hayatını kaybetmesine neden olduğu, saldırılara yönelik incelemeler sonrasında yayınlanan raporlarla ortaya konmuştur. Rusya'nın ve Esad rejiminin İdlib bölgesinde gerçekleştirdiği saldırıların tümünün detaylı bir şekilde ele alınması zor olacağından, bu raporda Rusya'nın ve Esad rejiminin gerçekleştirdiği bazı "sembolik" saldırılar ele alınacaktır.

Saldırılar çocuk, kadın ayırt etmeksizin sivillere yönelik gerçekleştirilen saldırıları, sivil alanlara yönelik saldırıları, altyapı tesislerine yönelik saldırıları, ticari alanlara yönelik saldırıları ve okul, hastane gibi kamu alanlarına yönelik saldırıları kapsamaktadır. Böylece, Rusya'nın bölgeye yönelik hava saldırılarının, bölgedeki silahlı muhalif gruplarla mücadele ya da terörle mücadele amacıyla gerçekleştirdiği saldırılarla sınırlı kalmadığı ve direk olarak sivillerin ve sivil yerleşim alanlarının hedef alındığı ortaya konulacaktır. Bu kapsamda incelenecek saldırılar ise şunlardır;

Eş-Şami Hastanesi'ne Yönelik Hava Saldırısı

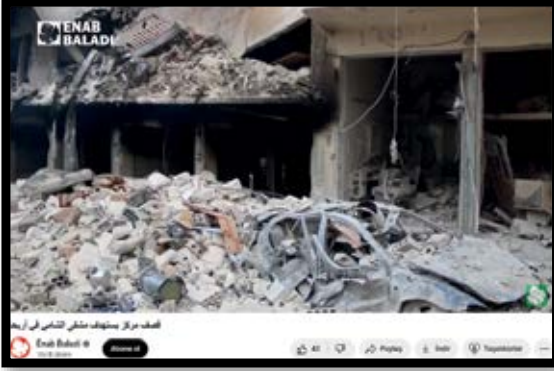
Rus savaş uçakları, 29 Ocak 2020 Çarşamba gecesi, yerel saat ile saat 22:30-22:40 arasında, Ariha'da bulunan eş-Şami Hastanesi'ni (Ariha Cerrahi Hastanesi olarak da bilinmektedir) hedef alan üç füze saldırısı düzenlemiştir. Hastanenin çevresinde sivil yerleşim yerlerinin bulunması sebebiyle birçok yerleşim alanı zarar görmüş ve saldırı sebebiyle birçok yerleşim biriminden yıkımın yanı sıra yangınlar meydana gelmiştir. Saldırı sırasında hastanede birçok çocuk ve kadının da bulunduğu bildirilmiştir.

Saldırıda, aralarında çocukların, kadınların, doktorların ve hastane görevlilerinin de bulunduğu 13 kişi hayatını kaybetmiştir. 68 kişi ise yaralanmıştır. Eş-Şami Hastanesi'nin genel müdürü olan ve aynı zamanda hastanede anestezi teknisyeni olarak da görev yapan Zakwan Tamaa, Rus jetleri tarafından gerçekleştirilen hava saldırısında yaralanmış fakat daha sonra hayatını kaybetmiştir. Tamaa, Halep'teki el-Bayan Hastanesi'nde çalışıyordu, ancak daha sonra hastane defalarca Rusya'nın ve Rejim güçlerinin hava saldırılarıyla vurulup hizmet dışı kalınca, Ariha'ya kaçmak zorunda kalmıştı. Eş-Şami Hastanesi'nin yönetici direktörü Dr. Wajih Qarat, saldırıdan önceki gün hastanenin yaklaşık olarak 200 hastaya hizmet verdiğini açıklamıştır.

Ariha'daki Al-Midan maballesine, 29 Ocak Çarşamba günü yerel saat ile saat 22:30-22:40 arasında üç füze ile hava saldırısı gerçekleştirildi. İlk füze hastanenin doğu tarafının yakınına isabet etti. Bundan kısa bir süre sonra, hastanenin güney ve batı bölümlerine iki füze saldırısı daha gerçekleştirildi ve bu saldırılar hastaneye çok ciddi zarar vererek hizmet dışı kalmasına sebep oldu. Hava saldırıları yalnızca hastaneye değil, hastanenin yaklaşık 500 metrelik yarı çapındaki alanda bulunan birçok sivil yerleşim alanına ve bir fırına da zarar verdi.

Suriye Sivil Savunma Ariha Direktörü
Muhammed el-Haşimi

Bu hastaların çoğunluğunun çocuk ve kadınlardan oluştuğu göz önüne alındığında, yaşanan vahşetin boyutu açıkça anlaşılabilir. Rusya Savunma Bakanlığı, hava kuvvetlerinin Ariha'da bir hastane ve fırını vurduğunu yalanlasa da, eldeki veriler bunun tam tersini göstermektedir. Saldırı mahalinde yaşayanların ifadeleri de saldırıya dair eldeki bilgileri teyit etmektedir.

Beşşar Esed rejimi ve destekçilerinin, ablukada tuttuğu Doğu Guta'nın Sakba ve Hammuriye beldelerinde sivil yerleşimlerine zehirli gazlı saldırılar düzenledi. Gazdan etkilenenler, bölgedeki sabra hastanesine nakledilerek tedavi altına alındı.

Kaynak: Enab Baladi, 2021, Youtube Sayfası

QR kodu okutarak ilgili videoya ulaşabilirsiniz.

Sosyal medyadaki paylaşımların paylaşılma zamanları ve olayla ilgili verilen diğer bilgiler de Haşim'in ifadesi ile örtüşmektedir. İdlib Suriye Devrimi Koordinasyonu isimli bir Facebook sayfasından, saldırının hemen ardından paylaşılan Ariha'ya Rus hava saldırısı içerikli paylaşım⁴⁹ ve saldırıdan sonraki gün paylaşılan fotoğraf ve haberler⁵⁰, saldırının gerçekleştiğini ve yıkımın boyutunu açıkça ortaya koyarken, Rusya'nın böyle bir saldırı gerçekleştirmeye dair iddialarını da oldukça zayıflatmaktadır.

Saldırının Gerçekleştiği Lokasyon ve Koordinatları

Eş-Şami Hastanesi, İdlib'in yaklaşık 12 km güneyinde yer alan Ariha kasabasında bulunmaktadır. 2011 yılından önce genel cerrahi ve kadın doğum alanlarında hizmet veren özel bir hastane olan yapı, 2015 yılında Ariha ve çevresindeki bölgelerde yaşayanlara hizmet veren bir devlet hastanesine dönüştürülmüştür.

*Koordinatlar: 35.817512, 36.610382
[Google Maps]*

Hastanenin genel müdürü anestezi teknisyeni olarak da görev yapan Zakwan Tamaa, saldırı sonrasında tedavi edilirken.

Mor Organizasyonu (Violet Organization)'nun ilk müdahale ekipleri, saldırı sonrasında olay yerinde.

Suriye Sivil Savunma (Beyaz Baretiler) ekipleri hastane çevresinde arama kurtarma çalışmalarına devam ederken.

Hastane içinde ve çevresinde, saldırı sonrasında inceleme ekibi tarafından çekilen görüntüler.

Hastane içinde ve çevresinde, saldırı sonrasında inceleme ekibi tarafından çekilen görüntüler.

Hastane içinde ve çevresinde, saldırı sonrasında inceleme ekibi tarafından çekilen görüntüler.

Al-Shami Hastanesine ilk saldırı anı sonrasında el kamerası görüntüsü

Hastane saldırısı sonrası Anas Tracey görüntülerde bombalama alanına ulaşarak, yaralıların durumunu incelemektedir.

Kaynak: Anas Tracey, 2020, Youtube Sayfası

 Dikkat! Hassas İçerik!

QR kodu okutarak ilgili videoya ulaşabilirsiniz.

Ariha'dan görüntüler

Hastane saldırısı sonrasında uluslararası haber kaynaklarının video içeriği.

Kaynak: Syrian Archive, 2021, Youtube Sayfası

 Dikkat! Hassas İçerik!

QR kodu okutarak ilgili videoya ulaşabilirsiniz.

Eş-Şami Hastanesi'ne düzenlenen bu saldırı, Rusya'nın ve Esad rejiminin bölgede hastanelere düzenlediği ilk saldırı değildir ve öyle gözükmektedir ki son saldırı da olmayacaktır. Tamamen sivillere ve sivil alanlara yönelik bu saldırı Rusya'nın bölgeyi insansızlaştırma stratejisi bağlamında gerçekleştirdiği bir saldırdır. Rusya, saldırıyı reddetse de eldeki görüntüler ve belgeler saldırıyı ve sebep olduğu yıkımı açıkça ortaya koymaktadır.

El-Arshani Su İstasyonuna Yönelik Hava Saldırısı

2 Ocak 2022 tarihinde, yerel saatle saat 11:30-12:00 arasında, bir Rus savaş uçağı, İdlib şehrinin batı bölgesinde bulunan el-Arshani Su Pompa İstasyonu'nu iki kez bombalamıştır. Bombardıman iki saldırı şeklinde gerçekleşmiş, ilk saldırıda istasyonun kuzeydoğu tarafı kısmı zarar görürken, ikinci saldırıda ise istasyonun batı kısmı hedef alınmış ve 1 istasyon çalışanı da yaralanmıştır. Saldırı sebebiyle istasyon ağır hasar görmüş, istasyondaki ekipmanların birçoğu ise kullanılamaz hale gelmiştir. Bölgede yaşayan yaklaşık 300 bin kişiye su sağlayan istasyonun hasar görmesiyle yüzbinlerce kişinin suya erişimi de kesintiye uğramıştır.

Su sağlayan istasyonun hasar görmesiyle yüzbinlerce kişinin suya erişimi de kesintiye uğramıştır.

İstasyonda herhangi bir askeri teçhizat veya mühimmat yer almadığı gibi hiçbir silahlı unsur da bulunmamaktaydı. Ayrıca, istasyonun yakın çevresinde herhangi bir silahlı unsurun yer alabileceği bir yerleşimin de bulun-

madığı uydu görüntülerinde de yer almaktadır. Uydu görüntüleriyle saldırı sonrasında bölgede çekilen fotoğraflar eşleştirildiğinde de saldırının neden olduğu tahribat doğrulanabilmektedir.

Hiçbir askeri varlığın olmadığı su istasyonun hedef alınması, insan haklarının ve savaş hukukunun açık bir ihlali olmasının yanı sıra, Rus jetleri tarafından doğrudan altyapı tesislerinin hedef alınması, bölgede zaten oldukça zor şartlar altında hayatlarını devam ettirmeye çalışan sivil halkın yaşam koşullarını daha da ağırlaştırmıştır. Bu saldırı, Rusya'nın ve Esad rejiminin, açık bir şekilde, İdlib bölgesinde sivil halkı hedef aldığı delili niteliğindedir.

Görsel: El-Arsbani Su Pompa İstasyonu'nun uydu görüntüsü. [Google Earth]

Görsel: El-Arsbani Su Pompa İstasyonu'nun uydu görüntüsü ve saldırıdan sonraki saba görüntüleri. (Kamera şeklindeki turuncu simgeler fotoğrafların çekildiği konumları ifade ediyor). [Syrian Archive]

Bu tesis, 300 binden fazla kişiye hizmet vermekteydi. Rusya, sivillerin temel ihtiyaçlarından birini hedef alarak sivilleri susuz bıraktı.

[İdlib Su İşleri Müdürü Cemal Diyben]

Rusya'nın altyapı tesislerine yönelik saldırıları arttı. İdlib'de yaklaşık 300 bin-400 bin kişi sudan mahrum kalacak. Zaten halkın alım gücü de yok. Sivillerin yaşam mücadelesi her geçen gün büyüyor. Savaş uçakları önceden rastgele saldırıyordu. Şimdi sistematik olarak altyapıyı hedef alıyorlar. Rusya'nın Suriye'de yaptıklarını dünya izliyor.

[Bölgede ikamet eden İbrahim Zeer]

Bu kadar pahalı bir maliyetle suyu parayla temin etmek çok zor. Suyu satın almak halka ekstra yük olacak.

[Bölgede ikamet eden Muhammed Halid]

Saldırının Gerçekleştiği Lokasyon ve Koordinatları

El-Arsbani Su Pompası İstasyonu, İdlib şehrinin batısındaki el-Arsbani köyünün 1,2 km güneydoğusunda, Sejer ve Fayoum köylerinin 1 km kuzeybatısında ve İdlib şehir merkezinin 7,5 km batısında yer almaktadır.

Koordinatlar: 35°56'55.3"N 36°33'21.2"E

[Google Maps]

Saldırı sonrasında, su istasyonunun 1 nolu tesisinin doğu cephesi.

Saldırı sonrasında, su istasyonunun 2 nolu tesisi.

İstasyonun basar alan binaları.

الطيران الروسي يضرب محطة العربات

3 likes · 112 people · 108 comments

Rus uçakları Al-Arshani su istasyonunu vurdu. İnsanlar temel gıda imkanından yoksun kaldı.

Kaynak: Orient, 2022, Facebook Paylaşımı

QR kodu
okutarak ilgili
videoya
ulaşabilirsiniz.

Kafr Tahkarim Bölgesindeki Tavuk Çiftliği- ne Yönelik Hava Saldırısı

Rus savaş uçakları, 3 Ocak 2022 tarihinde, Kafr Tahkarim ve Armanaz bölgeleri arasında bulunan bir tavuk çiftliğine saldırı düzenledi. Saldırıda tavuk çiftliğinin yakınında bulunan bir sivil yerleşim yeri de hasar gördü, 1 kadın ve 1 çocuk yaralanırken, çiftlikteki tavuklar telef oldu. Bölgeye iki saldırı gerçekleştirildi. İlk saldırıda tavuk çiftliği hedef alınırken, hemen arkasından gerçekleştirilen ikinci saldırıda sivil yerleşim yeri hedef alınmıştır. Tavuk çiftliğinin %70'i hasar görürken, çiftliğin yanındaki sivil yerleşim yerinin %30'u zarar görmüştür.

Bölgede hiçbir silahlı grup, cephane ya da askeri bina/yerleşim bulunmamasına rağmen Rus jetlerinin tamamen sivil bir alan olan bu tavuk çiftliğini hedef alması, Rusya'nın bölgedeki saldırıları ve bombardımanları terörle mücadele etmek amacıyla gerçekleştirdiği iddiasıyla tamamen çelişmektedir.

Munib Kemicha ve Zuhair Radwan Okullarına Yönelik Hava Saldırısı

25 Şubat 2020 tarihinde, Rus savaş uçakları tarafından, Ma'arrat Misrin bölgesine, 4 termobarik bomba (vakum bombası) ile gerçekleştirildiği iddia edilen saldırıda birçok sivil yerleşim alanı, okul ve cami hedef alınmıştır. Saldırıda 7'si çocuk, 2'si kadın ve 2'si erkek 11 sivil hayatını kaybederken, 12'si çocuk, 12'si kadın ve 20'si erkek olmak üzere 44 kişi de yaralanmıştır.

Tavuk çiftliğinin yakınında gerçekleşen ve binayı doğrudan hedef almayan ilk saldırı meydana geldiğinde, meslektaşarımla birlikte, merkeze 4-5 kilometre uzaklıkta bulunan, olay yerine gittim. Aynı yere ikinci bir saldırı olabileceğine dair bir telefon aldık çünkü savaş uçakları saldırılarımı henüz bitirmemişti. Binadan yaklaşık 900 metre uzakta durdum ve burada iki füze ile gerçekleşen, doğrudan tavuk çiftliğini hedef alan ikinci saldırıya şahit oldum. Saldırıdan sonra bölgeden kaçan insanları tabliye ettik ve daha güvenli yerlere nakledildiler.

Beyaz Baretliler / Gazeteci
Mustafa al-Ghareeb

Saldırının Gerçekleştiği Lokasyon ve Koordinatları

Saldırının gerçekleştiği tavuk çiftliği ve yakınındaki yerleşim birimlerinin bulunduğu bölge İdlib'in kuzeybatı kırsalındaki Kafr Tabrim ve Armanaz kasabaları arasında yer almaktadır.

Koordinatlar: 36°05'53.5"N 36°29'56.2"E
[Google Maps]

Tavuk çiftliğinin uzaktan görüntüsü.

Saldırıdan sonra tavuk çiftliği yakınındaki sivil yerleşim yerlerinde oluşan hasar.

Saldırıdan sonra tavuk çiftliğinde oluşan hasar

Saldırıdan sonra tavuk çiftliği yakınındaki sivil yerleşim içinde oluşan hasar.

Saldırıdan sonra tavuk çiftliği yakınındaki sivil yerleşim yerinde yıkılan bir ev.

Rus uçakları tavuk çiftliğini vurdu. Saldırıda sivil yerleşim alanları da zarar gördü.

Kaynak: Mülteci TV, 2023, Youtube Sayfası

*Füze ile
vurulma anı*

*Telef Olan
Tavuklar ve
Sivil Yerleşim*

Çiftlikteki tabirbat

Saldırıda atılan füzelerden biri şehir merkezindeki Selahaddin Camii'nin yakınındaki bir yerleşim bölgesini hedef aldı. Bir diğeri ise şehrin güneyindeki bir çiftliği hedef alırken, şehrin güney mahallesindeki Munib Kemicha ve Zuhair Radwan okulları ve yakınındaki yerleşim bölgesi de füzelerin hedefi oldu.

Saldırıda, Ma'arrat Misrin şehir merkezinde temel eğitim veren bir okul olan Munib Kemicha okulu ve Zuhair Radwan okulu ciddi hasar almıştır. Ayrıca, çok sayıda sivil yerleşim yeri ve saldırıya uğrayan alanların yakınındaki birçok yapı da zarar görmüştür.

Saldırıların, bölgedeki silahlı gruplarla mücadele kapsamında gerçekleştirildiği söylene de, sivil ayrımı gözetmeksizin gerçekleşmesi ve okul gibi çocukların oldukça yoğun olduğu alanların bu kadar açık bir şekilde hedef alınması, sivil ve çocukların can güvenliklerinin Rusya ve Rejim saldırılarıyla sebebiyle ne denli tehlikede olduğuna dair trajik bir önektir.

25 Şubat 2020 tarihinde saat 15:45 sıralarında Rus savaş uçakları Ma'arat Misrin kentine 4 adet termobarik füze ile hava saldırısı düzenledi. Ben evdeydim ve baskın 4 farklı yeri hedef aldığı için dedim ki dışarı çıkıp görevdeki arkadaşlarıma yardım edeyim. Kablosuz haberleşme cihazından aldığım habere göre füzelerden biri evime yakın bir okulu hedef almıştı. Giyindim ve oraya gittim. Güney ve doğu İdlib kırsalından yerinden edilmiş birkaç aile ve oyun oynayan çocuklar vardı. Okul bahçesine vardığımda ortalığı duman kapladı. Tahribat büyüktü. Okula girdiğimde yaralı bir adam gördüm. Çocukları ve eşi onun etrafında birlikte yerde ağlıyorlardı. Diğer tarafa döndüm ve top oynayan, yaralı ve yerde yatan çocukları buldum.

Sonra yaralı kocası için ağlayan ve ona hiçbir şey yapamayan eşin evlerinden ayrıldım. Çocuklar en basitinden temel hakları oynamak ve güvende hissedebilmektir. Onların tek suçu bu bölgede doğmuş olmaları mı! Okulun yıkıldığını görünce... Eğitim gördüğüm, oynadığım ve hayatımın en güzel günlerini geçirdiğim okul yıkıldığını görünce çaresiz hissettim. O sırada şoktan kurtulup insanlara yardım etmek için her şeyi yapmaya çalıştım. Yanımızda bulunan ambulans ikinci bir saldırı maballine sivillere yardım etmeye gitti. Bu insanları kurtarmak ve yaralıları hastaneye götürmek için bize yardım edecek her şeyden yararlanmaya çalıştım.

Beyaz Baretliler / Ma'arat Misrin Merkezi Gönüllüsü
Muhammed Abdel-Razzaq Danwar

Okullara yapılan saldırıda sivil yerleşim yeri ve saldırıya uğrayan alanların yakınındaki birçok yapı zarar görmüştür.

20/25/2020 tarihinde hava kuvvetleri, Ma'arat Misrin şehrinde bir okul ve sivil evleri de dahil olmak üzere çok sayıda sivil yeri hedef alan 4 termobarik füze ile hava saldırısı başlattı. Kablosuz haberleşme cihazı ile bize haber verdiler ve hemen bomba yerine gittik. Sivil Kurtarma ekibindeydim, füzelerden biri yerinden edilmiş insanların olduğu bir okulu hedef aldı. Orada onlarca yaralı oldu, bazıları hafif yaralandı, bazılarının ambulansa ihtiyacı vardı. Saldırı yerinin yakınlarındaki hastane bulunduğu için siviller ile yardımlaşıp onları hemen hastaneye kaldırdık. Ben iki ağır yaralı hastaneye götürdüm ama bir baktım hastanede ailem de varmış küçük kardeşim yaralandı.

İkinci bir saldırı ile füze bizim binaya düşmüştü. Hemen ikinci bomba yerine gittim. Orada sadece harabe gözüküyordu. Bina yıkılmış evimiz mahvolmuştu. Etrafa bakıyordum. Benim çocuklarım hayattaydı çok şükür ama komşumuzun oğlu 10 yaşında bile olmamış çok ağır bir şekilde yaralıydı. Sonra yaralarından hayatını kaybetmiş. Bu durumu yaşadık-tan sonra artık ne yapacağımı şaşırđım. Şimdiye kadar bulunduğumuz durumu, çocukların gözlerindeki terörü ve korkuyu, anne babaların onlar için duydukları korkuyu unutmuyorum. Umarım bu günler geri gelmez ve bir daha böyle bir durum yaşamayız.

Beyaz Baretliler Ma'arat Misrin Merkezi Gönüllüsü
Hamid Al-Khaled

Saldırının Gerçekleştiği Lokasyon ve Koordinatları

Munib Kemicha ve Zubair Radwan okulları, İdlib'in 9 km kuzeyinde bulunan Ma'arrat Misrin şehrinde yer almaktadır.

Koordinatlar: 36.010129, 36.672339
[Google Maps]

Saldırı sonrasında olay yerinden kaçırmaya çalışan sivil

Saldırı sonrası enkaz temizleme çalışmaları.

Rus uçakları sivil yerleşim alanlarını vurdu. . Saldırıda 11 kişi hayatını kaybetti, 44 kişi yaralandı.

*Kaynak: Mülhaci TV, 2023, Youtube Sayfası
[Link: <https://bit.ly/3XCBDKk>]*

*Munib Kemicha 1
Saldırıdan görüntüler*

*Muniv Kemicha 2
Yıkılan binadan
görüntüler*

Ma'arrat Misrin Bölgesindeki Sivil Yerleşim Alanlarına Yönelik Hava Saldırısı

3 Mayıs 2022 tarihinde, Ma'arrat Misrin bölgesindeki sivil yerleşim alanları Rus savaş uçakları tarafından hedef alınmıştır. Görgü tanıkları, Rus jetlerinin saldırıyı, bir keşif uçağının keşif yapmasının ardından gelerek yüksek patlayıcı füzeler ile gerçekleştirdiğini bildirmişlerdir. Saldırı sonrasında bölgeye intikal eden bir Sivil Savunma gönüllüsü de saldırıda kendisine isabet eden şarapneller sebebiyle yaralanmıştır. Bölgede, zorla yerinden edilmiş aileler yaşamaktaydı. Saldırı sonrasında oluşan enkazın altında kalanların çıkarılmasına dair çalışmaların yedi saatten fazla sürdüğü bildirilmiştir.

Saldırı sonrasında bölgeye intikal eden bir Sivil Savunma gönüllüsü de saldırıda kendisine isabet eden şarapneller sebebiyle yaralanmıştır.

Saldırıda, 2 çocuk, 7 kadın ve 7 erkek olmak üzere 16 sivil hayatını kaybetmiştir. 2 çocuk, 4 kadın ve 15 erkek olmak üzere 21 sivil ise yaralanmıştır. Saldırı sonrası hasar gören binalar, biri tamamen yıkılmış ikisi ise %50 hasar görmüş 3 hangar, kümes hayvanı çiftliği ve bölgedeki mültecilerin barındığı, kısmi hasarlı alçak, küçük konutlardır.

Bölgede hiçbir askeri yerleşim, silahlı grup varlığı vb. unsurlar bulunmamaktadır ve bölge tamamen kırsal bir alandır. Rus savaş uçaklarının bu gibi bölgeleri hedef alarak bölgedeki zorla yerinden edilmiş mültecileri göçe zorlamayı, bölgedeki insanlar üzerindeki psikolojik baskıyı arttırmayı ve halk arasında bir korku iklimi oluşturmayı hedeflediği açıktır.

Ben gönüllü Abd al-Malik Hanano'yum. 3/5/2020 tarihinde Rus savaş uçakları, gece saat 2 sularında Ma'arat Misrin'in batısındaki bir çiftliği hava saldırısı ve 3 füze ile hedef aldı. Halkın ihbarı üzerine ambulansla baskın yerine gittik. Enkaz altında çok sayıda sivil olduğu için saldırı maballine gittik. Yolda bir tane ambulansın yaralılarla dolu olduğunu ve hastaneye doğru gittiğini gördük. Ekip lideri arama kurtarma operasyonlarını tamamlamak için infaz yerinde bizi bekliyordu. Oraya doğru gidiyorduk ama kablosuz haberleşme cihazı ile aldığımız mesaja göre askerler bir saldırı daha yapacaklar dikkat edin diye haber geldi. Biz arabadan hemen indik ve uçak saldırısından sığınmaya çalıştık. O sırada Rus hava uçaklarının yanı sıra bir keşif uçağı da vardı. İkinci saldırı ambulansla duran yere doğru oldu. Saldırı bittikten sonra bizi bekleyen ekip liderini görmeye gittik. Patlama yerinde yaralıları bulduk, Ma'arat Misrin Hastanesi'ne kaldırdık. Allah'a şükür saldırı maballinden uzaklaştığı için yarası hafifti.

Kablosuz haberleşme cihazıyla halktan yardım çağrılarını duyuyorduk. Biz Rus savaş uçaklarının yanı sıra bölgeyi gözetleyen bir keşif uçağının varlığı nedeniyle içeri giremedik. Ama insanların çağrılarını duyunca öyle duramadık, bölgeyi bildiğimiz için saldırı noktasına başka yoldan gittik, uçuş bir süre sonrasında kadar bekledik ve içeri girdik. Olay yeri acı vericiydi ve tabirhat bölgeyi tarif edilmezdi.

Darbe yeri Tarouk çiftliği için 3 hangardan oluşuyordu. Yaralılar yerinden edilmiş çiftliklerde çalışan işçilerdi ve onların aileleriydi... Çifte baskında yanlarında yaralanan çocukları tedavi etmeye çalışanlar oldu. Şehit ve yaralı sayısı çok fazlaydı. Çok sayıda kümes hayvanının yaşamını yitirmesinin yanı sıra tabirhat da büyüktü ve ambulans olay yerine giremiyordu. Bu yüzden meslektaşım ve ben yaralıları 300 metrelik bir mesafeye taşımak zorundaydık ve ambulans tüm yaralıları alamadığı için birkaç parti halinde nakletmek zorunda kaldık. Bu arada zamanla yarıştıyorduk. Hastaneden geri dönene kadar diğer yaralıları da düşünüyorduk. Kurtardığımız yaralılar geri dönüp ailesine yardım etmemiz için yalvarıyorlardı. Sonra geri kalanlarla çalışmaya devam ettik. Desteğe cevap veren ekipler ile çalışıp enkaz altında kalan sivillere yardım ediyorduk. O zamanki sahneyi ve "İmdat!" diye bağırın çocukların seslerini hatırlıyorum. Akıldan çıkmıyor...

*Beyaz Baretliler / Ma'arrat Misrin Merkezi Gönüllüsü
Abdul Malik Hanano*

Ben Ma'arat Misrin Merkezinden gönüllü Muhammed Ali Aoun. 3/5/2020 sabah 02:00 saatinde, Ma'arat Misrin şehrinin batısındaki çiftlikleri hedef alan bir hava saldırısının ardından ölümler ve yaralanmalar hakkında telsiz haberleşme cihazlarıyla bilgilendirildik. Füzelerle yerinden edilmiş birkaç ailenin yaşadığı bir çiftlik bedestenmiş. 3 kişilik bir ambulans ekibi yönlendirildi. Bölgeye gelip yerinde inceleme yapıldığında 3 füze ile saldırı olmuştu. Yıkım büyüktü. Sırayla alanı hedef aldılar. Genel bir inceleme yaptık. Hafif görünen yaralılara yardım edip ambulansa bindirdim. Merkezden diğer ekipleri çağırdım ve ambulans hastaneye sevk edildi. Ambulans on iki yaralı kişi taşıyordu. Ben orada kaldım.

O sırada rasathanelere göre Rus savaş uçağı bölgeden uzaklaşıyordu ve 10 dakika sonra rasathaneler Rus savaş uçağının yaklaştığını bildirdi. Bölge siviller ile doluydu. Bağırarak "Kaçın Rus savaş uçakları tekrar vuracak" diyerek koştum. Merkez ambulansın durduğu yere ben 100 metre kadar uzaktaydım. Füze ambulansı hedef aldı. Saldırı bittikten sonra yerde yatıyordum ve kalçama bazı taşlar ve şarapneller isabet etmişti. Sonra yüksek frekansta elimdeki cihazla iletişim kurdum. Yaramla ilgili durumu hastaneye bildirdim. Birkaç dakika sonra kurtarma araçlarından biri geldi ve ayağa kalkabildim. Rus uçakları uzaklaştıktan sonra hastaneye sevk edildim. Ambulans gönderdik. Ekiplerce olay yerine sevk edilen yaralılarından 8'i gruplar halinde sevk edildi, ardından kayıp kişilerin aranması için arama kurtarma çalışmalarına devam edildi.

Site tamamen sivillerdendi, yerinden edilmiş kişilerin bulunduğu kümes hayvanı çiftliklerinden ve bir kümes hayvanı çiftliğinde çalışan işçilerden oluşuyordu.

Beyaz Baretliler Müdahale Ekip Lideri
Mubammed Ali Aoun

Saldırının Gerçekleştiği Lokasyon ve Koordinatları

Saldırının gerçekleştiği bölge, Ma'arrat Misrin bölgesinin batısında yer alan, tamamen sivil bir yerleşim alanıdır.

Koordinatlar: 36°00'42.9"N 36°38'56.0"E
[Google Maps]

Enkaz altında kalanları kurtarmak için çalışan arama kurtarma görevlileri.

Saldırı sonrasında meydana gelen yıkımda birçok sivil enkaz altında kaldı.

Enkazdan çıkarılan bir bebeği taşıyan arama kurtarma görevlisi.

Ma'arrat Misrin Saldırısından Saldırısının Görüntüleri ve Tanıklar

Saldırıda sivil yerleşim alanları da zarar gördü.

*Kaynak: Mülteci TV, 2023, Youtube Sayfası
[Link: <https://bit.ly/3XCBDKk>]*

*Birinci Video
Saldırıdan
görüntüler*

*Üçüncü Video
Saldırıdan
görüntüler*

*İkinci Video
Saldırıdan
görüntüler*

*Dördüncü Video
Saldırıdan
görüntüler*

Dikkat! Hassas İçerik!

El-Cedide Bölgesindeki Sivil Yerleşim Alanlarına Yönelik Hava Saldırısı

Rus hava kuvvetleri, İdlib'in Cisir el-Şuğur bölgesindeki el-Cedide kırsalında, yerinden edilmiş ailelerin yaşadığı sivil yerleşim alanlarının ve bir tavuk çiftliğinin bulunduğu alana, 22 Temmuz 2022 Cuma günü, sabah yerel saatle saat 05:50'de başlayan bir hava saldırısı düzenlemiştir.

İdlib'teki saha gözlemcilerinden Haldun Gözlemevi tarafından tespit ve teyit edilen saldırı, Rus savaş uçaklarının art arda gerçekleştirdiği iki bombardıman şeklinde gerçekleşmiştir. Gözlemevi yetkilileri her bombardımanda, yüksek patlayıcı füzelere ve parça tesirli bombalar taşıyan savaş uçaklarının ikişer füze bıraktığını bildirmiştir.

İlk patlamanın sesini duydum! Komşu köyde oturduğum yere yakındı! Bombanın nereye vurduğuna bakmak için dışarı çıktım! Bu esnada ikinci patlama oldu. Oraya gidecek ekiple iletişime geçtim. Birinci patlama olduğunda yola çıkmışlardı. Mekamı varınca bizden önce ulaşan ekip bölgeye asker bulunduğu için giremiyordu. Yolda ilk olarak kan izleri gördüm. Bir motosiklet vardı yerde... Yaralı, sivil bir sağlık görevlisiydi. Yoldan geçiyordu. Biz cepbeye gittik. Orada yaşlı bir adam bağırdı. Biz hemen yanına gittik. Çocukların yattığı yeri gösterdi. Diğer ekip arkadaşlarımız şehit cesedleri taşıırken biz çocukların cesetlerini kazıp arıyorduk. Sonra bir mesaj geldi. Bize askerler bölgeye doğru geldiğini söylediler. Bu yüzden yaklaşık 5 dakika kadar sürede orayı boşalttık. Herhangi bir hareketlilik olmayınca geri döndük. Kazı ve arama çalışmaları sırasında bir gencin cesedi bulundu. Adam zeytin ağaçlarının arasında patlamanın şiddetiyle paramparça olmuştu. Arabaya bindirdik. Ambulans ben ve buradaki araştırma ekibine geri döndük. İlk çocuk kürek ve basit aletlerle kazılarak bulundu. Ekip onu çıkarmayı başardı ama maalesef ilk görüşte öldüğü anlaşılıyordu, buna rağmen onu hastaneye götürdük.

İki çocuğu yanında bulundu. Şehitlerin hepsinin cenazeleri çıkarılıp hastaneye götürüldü. Gençlerle birlikte yolda hastaneye gittik. Oğlunu arayan yaşlı bir kadın tarafından durdurulduk. Söylediğine göre ilk patlamadan sonra dışarıya çıkmıştı. Şimdiye kadar geri gelmemiştir. Sonra anlaşıldı ki zeytinler arasında bulunan ceset onun oğluymuş.

Hastaneye vardığımızda her şey farklıydı. Şehitlerin cesetlerinin çoğu oradaydı. Üç kız ve onların erkek kardeşi hastane odalarından birindeydiler. Başka yaralılar da vardı odaların geri kalanında... Birkaç fotoğraf aldım ve hastaneden çıktım. Çıkışta hafif yaralı beş çocuk gördüm. Sonra merkeze geri döndük.

Gazeteci
Mubammad Al-Johar

Saldırıda, 4 çocuk ve 3 erkek olmak üzere 7 sivil hayatını kaybetmiştir. 1 kadın, 8 çocuk ve 4 erkek olmak üzere 13 kişi ise yaralanmıştır. Yaralılar bölgeye intikal eden Sivil Savunma ekipleri tarafından el-Kunya Hastanesi'ne kaldırılmıştır. Bir diğer ekip ise, yaralıların ifadeleri üzerine enkaz altında kalanlara ulaşmak için çalışmalara başlamış ve çalışmalar sonucunda cesetlere ulaşmışlardır.

Gerçekleştirilen saldırı sivillere yönelik olup yine sivillerin hayatlarını kaybetmelerine neden olmuştur. Rusya'nın bu saldırıları bölge halkı arasında güvensizlik duygusu oluşturmak ve psikolojik baskı kurmak amacıyla gerçekleştirdiği açıktır. Zira saldırının Cuma günü ve sabahın erken saatlerinde gerçekleştirilmiş olması ve herhangi bir askeri tesis ya da gruba karşı değil, sivillere yönelik olması da bu tezi güçlendirmektedir.

Idlib'deki Yıkımdan Bir Kare Kaynak: AP

Selamün Aleyküm ve rahmetü Allah ve berekatüh, 22.07.2022 Cuma sabahı nöbet devredip merkezden çıktık evimize gidecektik ama uçak ve bomba sesi duyunca binadan çıktığımızda bomba yeri Aljadidiya'da olduğunu anladık. Ben, arkadaşım Nawras ve ambulans şoförü ile ambulans ile gittik ve diğer arkadaşlarımız pickup araç ile bomba yerine doğruca gittik.

Halkı kurtarmak, yaralıları yardım etmek ve şehitlerin vücutlarını almak için hızla ana yoldan bomba yerine ilerledik. Yolum ortasında bize gelen bir yönlendirme "asker hala bomba atmaya devam edecek dikkat edin" dedi. Biz Aljadidiya ilçesinin ortasındaydık ve bomba yerine çok yaklaşmıştık. "Asker bombayı attı geri dönün" diye yeni bir mesaj geldi. Yaralıların bağrıışlarını duyuyorduk aileler kaçıyorlardı, şehitler vardı.

Sübbhan Allah gördüklerimden bana bir his geldi. Teyzemin evini bu bölgedeydi. Bomba teyzemin evine de geldiğini bisedince düşünmeden oraya koşmak istedim. Ambulans aracı olmadan belki birini kurtarabilirim belki birini yardım edebilirim diye...

İkinci bomba atıldıktan sonra hemen ben ve Nawras ambulans araba ile yolda ilerledik. Yolda yerde yatmış bir adam vücudu vardı. Yanında yolda düşen biri gördüm. Başından ayağına kadar kanla doluydu. İlk önce tanımamışım sonra yerde yatan adam "Çocuklarım çocuklarım!" diye bağırınca bir baktım teyzemin oğluymuş. Açıkçası çok şaşırıp hemen kaldırdık ambulans ile hastaneye götürmek istedim. Onu yolda sakinleştirilmeye çalışıyordum ama sözümü kesip teyzemin oğlu "Ne olur çocuklarımı kurtar, onlar molozlar altında üzerine duvar düşmüş ne olur çocuklarımı kurtar, evlatlarım öldü bütün çocuklarım öldü ne olur kurtar." diyordu. O an duygularımı anlatamıyorum. Hastaneye vardıktan sonra hemen bomba yerine geri gittik. Caddeye girdik. Durum çok çok vahimdi. Felaketti... Bir aile vardı... Baba, dede, çocuklar ve amca hepsi ağlıyordu. Üç çocuk binanın içinde sıkışıp kalmışlardı. Ben ve arkadaşlarımız ve halktan gençler ile çalışmaya başladık. Sonra Darkuş bölgesinden başka bir ekip bize yardım etmeye geldi. Allah onları hayırla mükafatlandırın. Ne yazık ki çatının altında üç çocuk vardı ve vefat ettiler. Allah rahmet eylesin mekanları cennet olsun inşallah. Allah'ın izniyle cennette ailelerine şefaahat edecekler inşallah. Umarım bu savaş en kısa zamanda biter ve barış içinde hepimiz yaşarız.

Beyaz Baretililer / Al-Yakubiye Gönüllüsü
Ali Na'asan

Saldırının Gerçekleştiği Lokasyon ve Koordinatları

El-Cedide köyü, İdlib'in Cisir el-Şuğur bölgesindeki el-Cenudiye ilçesine bağlı bir köydür. Köy, Cisir el-Şuğur'un kuzeyinde yer almaktadır ve bölgeye yaklaşık 14 km uzaklıktadır

Koordinatlar: 35.929416, 36.302193
[Google Maps]

Saldırıda hayatını kaybeden çocuklarının başında ağlayan anneler.

Saldırıda yaralanarak tedavi altına alınan çocuklar.

Saldırıda yaralanan bir kız çocuğu hastaneye kaldırılıyor.

Saldırıda yıkılan evin enkazı altında kalarak hayatını kaybeden bir kız çocuğu.

Tamamen sivillere yönelik olan saldırıda hayatını kaybeden çocuklar.

Saldırılardan yalnızca siviller değil hayvanlar da etkilenmektedir.

El Cedide Saldırısından Saldırısının Görüntüleri ve Tanıklar

Saldırıda sivil yerleşim alanları da zarar gördü.

Kaynak: Mülteci TV, 2023, Youtube Sayfası

QR kodu okutarak ilgili videoya ulaşabilirsiniz.

Dikkat! Hassas İçerik!

El Cedide Saldırısında Enkaz Altında Çıkarılmaya Çalışılan Bir Çocuk Cesedi

Saldırıda sivil yerleşim alanları da zarar gördü.

Kaynak: Mülteci TV, 2023, Youtube Sayfası

QR kodu okutarak ilgili videoya ulaşabilirsiniz.

Dikkat! Hassas İçerik!

Saldırıya Uğrayan Yerleşim Yerinin Drone Çekimi

Kaynak: Mülteci TV, 2023, Youtube Sayfası

QR kodu okutarak ilgili videoya ulaşabilirsiniz.

Dikkat! Hassas İçerik!

Maram, Watan, Wadi Haj Khaled ve Kafr Rouhain Kamplarına Yönelik Hava Saldırıları

Rusya ve Rejim yalnızca hava saldırıları ile değil, karadan gerçekleştirdikleri füze saldırılarıyla da İdlib'teki sivil yerleşimleri hedef almakta ve sivil ölümlere neden olmaktadır. Rusya ve Rejim güçleri, 6 Ekim 2022 tarihinde, yerel saat ile sabah 06:55'te, İdlib kırsalına yönelik bir saldırı başlatmıştır. Yüzlerce füzenin kullanıldığı bu saldırılar Halep kırsalındaki mevzilerden gerçekleşmiştir. Saldırıları, toplamda 6 adet 220 mm 9 M27-K Urgan ve 300 mm 9 M55-K Smerch çoklu roketatar sistemi ile gerçeklemiştir. Ayrıca, saldırılarda, Rus güçlerinin Suriye'de daha önce de kullandığı fakat kullanımı uluslararası anlaşmalarca yasaklanan 9N235 tipi msket bombaları da kullanılmıştır. Saldırılarda, İdlib'in batısındaki bölgede yer alan ve

Saldırılarda, kullanımı uluslararası anlaşmalarca yasaklanan 9N235 tipi msket bombaları kullanılmıştır.

zorla yerinden edilmiş kişilerin yaşadığı 4 mülteci kampı hedef alınmıştır.

Saldırıları sebebiyle, biri henüz annesinin karnında olan 5 çocuk, biri hamile 2 kadın olmak üzere 9 sivil hayatını kaybetmiştir. 70 kişi ise yaralanmıştır. En fazla kayıp Maram kampında meydana gelmiştir ve hayatını kaybeden çocuklar arasında, bölgedeki kurumlardan Beyaz Miğferler'in gönüllülerinden Hasan Bakir'in oğlu Azzam da bulunmaktadır.

Saldırıları sebebiyle, biri henüz annesinin karnında olan 5 çocuk, biri hamile 2 kadın olmak üzere 9 sivil hayatını kaybetmiştir. 70 kişi ise yaralanmıştır. En fazla kayıp Maram kampında meydana gelmiştir ve hayatını kaybeden çocuklar arasında, bölgedeki kurumlardan Beyaz Miğferler'in gönüllülerinden Hasan Bakir'in oğlu Azzam da bulunmaktadır.

Saldırıları sebebiyle kamplarda da ağır hasar meydana gelmiştir. Yüzlerce çadır hasar görürken, yüzlercesi ise tamamen kullanılamaz hale gelmiştir. Saldırı sonrasında, kampta yaşayanların büyük bir kısmı kamptan çıkarılmıştır. Kamplara daha sonra geri dönenler olmuştur. Ayrıca, kamplarda bulunan mescitler, güneş panelleri, su istasyonları gibi yapılar da ciddi hasar görmüştür.

6 Kasım 2022 tarihinde Pazar sabahı saat 6.55'te patlama sesi duyunca kalktım. Üstümü giyinip İdlib itfaiye teşkilatında bulunan İdlib şehir merkezine gittim. Orada ne Ambulans ne de itfaiye vardı. Çünkü ambulans ekipler patlama noktalarına gitmişlerdi. Ben bölgenin şoförlerine gittim ve servis arabasının şoförü olan Muhammed Derviş ile İdlib'in batısındaki patlama noktasına gittik. Yolda ikinci ve üçüncü ambulans ekipleri ile sivil savunma kurumun yanında buluştuk. Yanlarında çok sayıda yaralı ve iki şehit vardı.

Batı yoluna çıktık ve bomba yerini bilmiyorduk, sonra Kafr Rubin'e ve oradan da Kafr Jallis'e yöneldik. Yolda üçüncü ekibin ambulansı ile karşılaştım ve servis arabasından ambulansa geçtim. Ambulansın şoförü Muhammed Cuma Osman'dı. Yoldan geçerken ambulandan uçaktan serpmeye kurşunlarla nasıl ateş ettiğini gösteren birkaç fotoğraf aldım.

Siren sesi çalıyordu ve yoldaki insanların dehşeti ve korkusu anlatılmıyordu. Biz yoldayken Rus savaş uçakları saat 7.33 sıralarında El Basil ormanlarına ilk bombayı attı. Bombalamayı kanıtlayan çok sayıda fotoğraf çekildi. Ardından Kafr Cellis'e yöneldik ve İdlib Kornişinde yürüdük. Ormanlık alana geri döndük, uçak ambulansın bulunduğu yerin yakınına iki füze ile hava saldırısı yaparak hedef almıştı. Video kaydı alındıktan (Video kaydında uçaklardan vurulan ateş kaydedildi ama bomba nereye vurduğunu tam tespit edilmiyordu) sonra ekiplerimiz ambulans ile yaralıların olduğu yere çağrıldı. Ladikkani havuzuna gittik oraya vardığımızda bir füzenin parçaları görünüyordu ama orada herhangi bir yaralı görünmedi. Bu füzeye ilişkin birkaç resim çekildi.

Bunun üzerine şoför merkeze giderek araca yakıt doldurdu ve yolda ikinci ekibin ambulansı ile karşılaştık. Onun şoförü Muhammed el-Hassan ile olay mahallinde kalabilmek için iki arabanın arasına konuştuk. Sonra buraya dördüncü saldırı oldu. Bu saldırının da fotoğrafları çekildi. Bu esnada kuzenimin (halamın oğlu) ölüm haberi geldi ama ben ekiplerle birlikte kalıp iş bitene kadar merkeze dönmedim. Bu haber Üçüncü İdlib Merkezi'ndeki ambulans şoförü Muhammed Cuma Osman tarafından verildi. Merkez'e döndüm ve "go pro" kamerası ile çektiğim fotoğrafları İdlib'in birinci bölgesinin medya müdürlüğüne gönderdim. Sonra İdlib'in diğer bölgelerindeki 3 gazeteciye bölgeden çıkış yapacağımı haber verdim.

Kuzenim Amer al-Ali'nin msket füzeleri ile ilk saldırıda ölüm haberinin doğrulanmasından, Aldaba'ir merkezinin medya görevlisine haber verdim. Çalışma ekibinde bulunmasını rica ettim ve ekip liderini de bilgilendirdim. Üçüncü merkezde İdlib kentindeki tüm hastanelere gidip yaralı ve şehit istatistiklerini toplamasını söyledim. Bilgi ve İletişim Bürosu editörü Hamid Qutini'ye teyzemin oğlunun ölüm haberini iletmişimde bölgeyi terk ettim. Ardından adli tıp bürosuna gittim.

Gazeteci
Ammar al-Hamdo

Saldırıların Hukuki Boyutu Bağlamında Rusya'nın Yargılanabilirliği

Rusya'ya ve Esad rejimine ait savaş uçakları, İdlib bölgesindeki hastanelere, okullara, altyapı tesislerine, ticari alanlara ve zorla yerinden edilmiş kişilerin yaşadığı mülteci kamplarına savaş suçu sayılabilecek hava saldırıları ve bombardımanlar düzenlemektedir. Bölgedeki silahlı muhalif gruplara ve terörist gruplara yönelik düzenlendiği iddia edilen bu saldırıların birçoğunda yalnızca siviller hedef alınmıştır. Türkiye ile Rusya arasında 2020 yılının mart ayında imzalanan ateşkese rağmen, Rusya tarafından gerçekleştirilen “ayırım gözetmeyen saldırılar” sebebiyle yüzlerce sivil hayatını kaybederken, halihazırda

insani bir krizin içerisinde bulunan yaklaşık 1 milyon kişi de yaşadıkları bölgeleri ve kampları terk etmek zorunda kalmıştır. Bu durumun insanlığa karşı suç teşkil edebileceğine yönelik görüşler bulunmaktadır.

Tavuk çiftliğinin yakınında olan ve doğrudan binaya isabet etmeyen ilk bomba gerçekleştiğinde, meslektaşlarımla birlikte merkeze 4-5 kilometre uzaklıktaki, hedeflenen yere doğru yola çıkıyorduk. Aynı yere ikinci bir bombanın atılma ihtimali nedeniyle, uçak henüz sortiyi bitirmediği için binadan yaklaşık 900 metre uzakta durdum. Sonrasında ikinci saldırının iki füze ile gerçekleştiğini gördüm. Bu sefer direkt olarak tavuk çiftliğini vurdu. İkinci saldırı olmadan mekanı tamamen sivillerden arındırdık. İlk saldırının ardından siteden kaçan kişileri daha güvenli yerlere gönderdik.

Gazeteci
Mustafa Al-Ghareeb

Eldeki belgeler, uçuş verileri, görsel dokümanlar ve diğer bulgular, Rusya'nın, İdlib bölgesinde gerçekleştirdiği saldırılarla, daha önce Halep ve diğer bölgelerde de olduğu gibi, hem uluslararası hukuku hem de Suriyeli sivillerin haklarını alenen ihlal ettiğini açıkça ortaya koymaktadır.

**Maram Kampına Saldırının
Gerçekleştiği Lokasyon ve
Koordinatları**

Koordinatlar:
35°58'10.4"N 36°35'43.0"E
[Google Maps]

**Watan Kampına Saldırının
Gerçekleştiği Lokasyon ve
Koordinatları**

Koordinatlar:
35°58'32.3"N 36°35'52.3"E
[Google Maps]

**Wadi Haj Khaled Kampına
Saldırının Gerçekleştiği
Lokasyon ve Koordinatları**

Koordinatlar:
35°56'31.4"N 36°35'34.0"E
[Google Maps]

**Kafr Rouhain Kampına
Saldırının Gerçekleştiği
Lokasyon ve Koordinatları**

Koordinatlar:
35°58'21.9"N 36°34'57.3"E
[Google Maps]

Saldırılarda hasar gören sivil yerleşim yerleri

Saldırılarda hasar gören sivil yerleşim yerleri

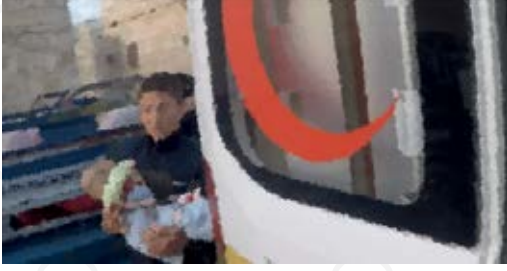

Saldırılarda hasar gören sivil yerleşim yerleri

Saldırılarda hasar gören sivil yerleşim yerleri

Kamplara Yönelik Hava Saldırılarından Görüntüler ve Tanıklıklar

Saldırıda çocuklar(!) hayatını kaybetti!
Kaynak: Mülteci TV, 2023, Youtube Sayfası

QR kodu okutarak ilgili videoya ulaşabilirsiniz.

Dikkat! Hassas İçerik!

Kamplara Yönelik Hava Saldırılarından Görüntüler ve Tanıklıklar

Saldırıda sivil yerleşim alanları zarar gördü.
Kaynak: Mülteci TV, 2023, Youtube Sayfası

QR kodu okutarak ilgili videoya ulaşabilirsiniz.

Dikkat! Hassas İçerik!

Kamplara Yönelik Hava Saldırılarından Görüntüler ve Tanıklıklar

Kaynak: Mülteci TV, 2023, Youtube Sayfası

QR kodu okutarak ilgili videoya ulaşabilirsiniz.

Dikkat! Hassas İçerik!

Ancak, Rusya ve Suriye Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM), Roma Statüsü ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) gibi uluslararası hukuk mekanizmalarına üye ve taraf değildir. Bu nedenle, söz konusu mekanizmalar bölgede inceleme başlatamadığı için Beşar Esad rejimini ve Rusya'yı yargılayamamaktadır. Zira, UCM'nin yalnızca üye devletlerin topraklarında veya üye ülke vatandaşları tarafından işlenen suçlara yönelik yargı yetkisi olan bir mahkeme olması, ne Rusya'nın ne de Suriye'nin Roma Statüsü'ne taraf olmaması nedeniyle, Mahkeme Suriye'deki ihlallere yönelik soruşturma yürütememektedir.

Daha önce UCM'nin bir üyesi olan Rusya, 2016 yılında UCM'nin, Rusya'nın Kırım'ı ilhakını bir işgal olarak kabul etmesinin ardından UCM'den çekildiğini bildirmiştir. Rusya, 2000 yılında UCM'nin kuruluş belgesi olarak kabul edilen Roma Statüsü'nü imzalamış fakat anlaşma Rus Parlamentosu tarafından henüz onaylanmamıştır. Dolayısıyla Rusya, Roma Statüsü'ne taraf olmayan ülkelerdendir. Ayrıca Rusya, 2022 yılında, 8 Şubat 1996'dan bu yana tarafı olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden (AİHS) çekildiğini bildirmiştir. Bu karar nedeniyle Rusya'nın AİHM'nde yargılanma süreci başlatılmamaktadır.

Uluslararası düzeyde en yetkin yargılama kurumu olarak kabul edilen UCM, 1998 yılında Roma'da, BM üyesi bazı ülkelerin, soykırım suçları, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçlarında yargı yetkisinin kullanılması kapsamında imzaladıkları Roma Statüsü ile kurulmuş, 2022 yılında ise yürürlüğe girmiştir. Halihazırda 139 ülkenin imzacı statüsündedir ve bahsi geçen suçlar kapsamında UCM'nin yargılama yetkisini kabul etmektedir. Yukarıda da bahsedildiği üzere, UCM'nin söz konusu suçlar kapsamında yargılama yapabilmesinin başat şartı ise suçun Roma Statüsü'ne imzacı olan üye ülkenin sınırları içerisinde gerçekleşmiş olması veya suçlunun/suçluların üye ülkenin vatandaşı/vatandaşları olması gerekmektedir.

Bu kuralın istisna hali ise BMGK tarafından UCM'ye soruşturma yetkisi tanınması şeklinde olabilmektedir. Bu yetki tanımının gerçekleşmesi ise BMGK'nin 5 daimî üyesinin anlaşmalı olarak UCM savcısını yetkilendirmesine bağlıdır ve UCM'ye bağlı savcı, suçu ve suçluları soruşturmaya bu şekilde başlayabilmektedir. Ayrıca, BM Şartı'nın Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler başlıklı VII. bölümü kapsamında da devletler UCM'ye taraf olmasalar da soruşturulabilmekte ve kovuşturulabilmektedirler. Bu durum da BMGK tarafından alınacak karara bağlıdır.

Ancak, burada hem Rusya hem de Beşar Esad rejimi lehine bir tezat söz konusudur. Zira, Rusya BMGK'nin daimi üyesi olarak hem kendine yönelik hem de Beşar Esad rejimine yönelik soruşturmanın başlatılması için UCM'nin yetkilendirilmesini, veto hakkını kullanarak engellemektedir. Çin Halk Cumhuriyeti de bu oylamalarda çoğunlukla Rusya lehine bir tavır sergilemektedir.

Rusya'nın da Suriye'nin de Roma Statüsü'ne taraf olmaması ve BMGK'da, Suriye'deki savaş suçlarının ve suçlularının soruşturulmasına karşı Rusya ve Çin tarafından oluşturulan "koruma kalkanı", UCM'nin Suriye'deki savaş ve insanlık suçlarını soruşturmasına engel teşkil etmektedir.

Zira, bu duruma rağmen, bazı devletler Rusya'nın yargılanmasına yönelik birtakım girişimlerde bulunmuştur. Örneğin, İngiltere öncülüğündeki birkaç ülke, Rus askerlerinin Suriye'de başlattığı hava operasyonlarına ilişkin UCM'den Rusya'ya savaş suçu soruşturması başlatması talebinde bulunmuştu. Ancak, sunulan bu önergeler Rusya ve Çin tarafından veto edilmiştir. Ayrıca, yukarıda da bahsedildiği üzere, Rusya'nın UCM'den çekilmesi, Kırım'ın ilhakı, Ukrayna'nın işgali ve Suriye'deki askeri operasyonlarından dolayı mahkeme önünde hiçbir sorumluluğu olmayacağı anlamına gelmektedir.

Hukuki perspektiften bakıldığında oldukça karamsar gözükse de bu

durumun bazı istisnaları da mevcuttur. Bu istisnalardan biri ise UCM'nin, Rohingya Müslümanlarına yönelik soykırıma varan eylemleri sebebiyle Myanmar hükümeti üzerinde yargılama yetkisi olduğuna dair karardır. On yıllardır devam eden fakat 2017 yılında zirve noktasına ulaşan ve Rohingya Müslümanlarını zorunlu göçe maruz bırakarak bu süreçte de savaş ve insanlık suçları işleyen Myanmar'ın, Roma Statüsü'nü imzalamamış olmasına rağmen UCM tarafından yargılanabileceğine karar verilmiştir.

Söz konusu karar, bahsi geçen suçun bir kısmının UCM'ye üye olan ülkenin topraklarında gerçekleşmiş olması durumunda, UCM'nin üye olmayan ülke üzerinde yargı yetkisini kullanabileceği sonucuna varılarak alınmıştır. Bu kapsamda, Myanmar'ın üye ülke olmamasına rağmen, zorla yerinden etme, savaş ve insanlık suçlarını, 2010 yılında Roma Statüsü'ne taraf olan Bangladeş topraklarını kapsayacak şekilde işlemeden dolayı, UCM savcısı soruşturma başlatma kararı almıştır.

Benzer bir şekilde, Suriye'den zorunlu göçe tabi tutulan Suriye vatandaşları bağlamında da işletilebilir. En fazla Suriyeli sığınmacının yaşadığı Türkiye, Roma Statüsü'ne taraf olmaması sebebiyle bu kapsamda değerlendirilemese de, çok sayıda Suriyeli sığınmacının yaşadığı Ürdün bu bağlamda oldukça önem arz etmektedir. Zira Ürdün, Roma Statüsü'ne taraf ülkelerdendir. Bu durum, hem Rusya'nın hem de Beşar Esad rejiminin yargılanabilmesi için hukuki bir zemin oluşturabilme potansiyeli taşımaktadır.

Siyasi olarak oldukça yoğun bir gündem oluşturacak olsa da, Rusya'nın yargılanabilmesi için gerekli zeminin oluşması kapsamında yapılabilecek bir diğer uygulama ise, Rusya'nın BMGK daimi üyeliğinden çıkarılarak ve Rusya'nın veto ettiği son oylamada çekimser kalarak Rusya'yı "yalnız" bırakan Çin ile gerekli diplomatik görüşmeler gerçekleştirilerek Rusya'nın Suriye'de işlediği savaş ve insanlık suçları için UCM savcısına soruşturma yetkisinin verilmesidir.

2011 yılında başlayan protestoların çıkış noktası olan Beşar Esad'ın görevi bırakması ve yerine demokratik bir seçimle halk tarafından

seçilmiş olan bir yönetimin gelmesi durumu da Rusya'nın ve Esad rejiminin yargılanmasının önünü açacak durumlardandır. Zira, böyle bir durumda yeni gelen hükümet, Ukrayna'nın 2014 yılında Kırım'ın ilhakı sonrasında Rusya'nın yargılanması için izlediği yolu izleyebilir. Ukrayna, 9 Nisan 2014 tarihinde UCM'ye gönderdiği bir bildiri ile UCM'nin yargı yetkisini kabul etmiştir. Ukrayna, söz konusu bildiri, Rusya'nın 21 Kasım 2013 - 22 Şubat 2014 tarihleri arasında Ukrayna topraklarında gerçekleştirdiği eylemlerin tespiti ve yargılanması için UCM'nin yargı yetkisini tanıdığını belirtmiştir.⁵¹

Zaman bakımından UCM'nin yargı yetkisi Statü'nün yürürlüğe girmesinden sonra işlenen suçları kapsamaktadır (Madde 11/1). Bir devletin Statü'nün yürürlüğe girmesinden sonra taraf olması durumunda ise, söz konusu devlet bağlamındaki yargı yetkisi devletin taraf olduğu tarihten itibaren geçerli olmaktadır (Madde 12/3). UCM'nin yargı yetkisi 11 Nisan 2002 tarihinin öncesine taşınamasa da, Statü'nün yürürlüğe girmesinden sonra Statü'ye taraf olmuş bir devlet, kendi bildiriyle bu tarihten sonra fakat kendi taraf olma tarihinden önceki suçlar ile ilgili de UCM'nin yargı yetkisini kabul edebilmektedir (Madde 12/3)⁵². Ukrayna tarafından yürütülen uygulama da bu şekildedir.

Buna ek olarak, UCM, 39 üye ülkenin talepleri doğrultusunda, yukarıda da bahsedildiği şekilde Ukrayna'daki yetkilerini de kullanarak uzun bir süre Ukrayna'da Rusya'nın savaş suçu ve insanlığa karşı suç iddiaları üzerine soruşturma yürütmüş ve delil toplamıştır. Yürütülen süreç sonunda, UCM Ön Yargılama Dairesi, 17 Mart 2023 tarihinde Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Rusya Devlet Başkanlığı'nın Çocuk Haklarından Sorumlu Komiseri Maria Alekseyevna Lovova-Belova hakkında tutuklama kararı çıkarıldığını duyurmuştur. Bu karar kapsamında Putin, Ukrayna'daki binlerce çocuğu ailelerinden ayırarak yasadışı yollardan Rusya'ya kaçırarak suçlanmaktadır. UCM Başsavcısı Kerim Han, söz konusu kararın ömür boyu geçerli olduğunu açıklamıştır.

Bu türden bir uygulamanın hem Esad'ın katliamlarına başladığı 2011 yılını hem de Rusya'nın Suriye'deki askeri operasyonlarına ve saldırılarına başladığı 2015 yılını kapsayacak şekilde Suriye özelin-

de de yürütülmesi için gerekli girişimlerin yapılması gerekmektedir. Zira, Ukraynalı çocuklar için girifilen bu mücadele, Suriyeli çocukların güvenli yaşam hakları için verilmemiştir. Üstelik, binlerce Suriyeli çocuğun varil bombaları, kimyasal silahlar ve acımasız bombardımanlarla katledildikleri belgeleriyle ortada duran bir gerçekliktir. Ayrıca Rusya, Ukrayna'da gerçekleştirdiği saldırı ve katliamların benzerlerini yıllardır Suriye'nin birçok yerinde ve İdlib bölgesinde gerçekleştirmeye devam etmektedir.

Tüm bu hukuki konjonktür bağlamında, Rusya'nın genel olarak Suriye'de, özel olarak ise İdlib bölgesinde gerçekleştirdiği hak ihlallerini ve savaş suçlarını incelenmesinin yanı sıra, üzerinde durulması gereken önemli hususlardan biri de Rusya'nın Suriye'deki varlığının hukuki statüsüdür.

Rusya'nın Suriye'deki varlığının hukuki dayanağını, Beşar Esad yönetiminin 2015 yılında BM Antlaşması'nın 2/4 maddesine getirilen istisnaya dayanarak meşru müdafaa kapsamındaki "daveti" oluşturmaktadır. Davet ile müdahale olarak da ele alınan bu konsept bağlamında Rusya, özellikle 2013 yılında sonra Suriye'de etkin olan Nusra Cephesi ve DAESH gibi uluslararası düzeyde terörist olarak tanınan örgütlerle mücadele kapsamında Beşar Esad tarafından, 2015 yılının Eylül ayında, Suriye İç Savaşı'na davetle müdahale kavramını kullanarak dahil olmuştur. Bu tarihten sonra Suriye'nin birçok bölgesinde ve şu anda İdlib bölgesinde birçok operasyon ve hava bombardımanı düzenleyen Rusya'nın, Beşar Esad rejimi tarafından meşru müdafaa kapsamında "daveti"nin meşruluğu konusunda şüpheler bulunmakta ve Rusya'nın Suriye'deki askeri varlığının bu bağlamda uluslararası hukuku ihlal ettiği iddia edilmektedir.

Jus ad bellum (savaş açma hakkı) ve Jus in bello (adil savaş ve savaşta doğru davranış tarzı) kavramlarının da incelenmesini gerektiren bu durumun, Rusya'nın yargılanabilirliği üzerinde de etkisi olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak, Suriye'deki Beşar Esad rejiminin halen meşru bir hükümet olarak tanınması, uluslararası platformlarda temsilci, sözcü vb. yetkililerinin yer alması gibi durumlar, Rusya'nın genelde Suriye'de ve şu anda İdlib bölgesinde savaş suçu

işlese dahi, 2015 yılında başlayan askeri varlığının ve müdahalelerinin ihlal olarak değerlendirilebilmesinin önünde bir engel teşkil etmektedir.

Tüm bu sebeplerle, hem Rusya hem de Beşar Esad rejiminin hukuk önünde, gerçekleştirdikleri hak ihlallerinin, savaş ve insanlık suçlarının hesabını verebilmeleri ve yargılanabilmeleri için öncelikle uluslararası aktörlerin gerekli adımları atması gerekmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Rusya, iç savaşın başladığı 2011 yılından bu yana, BMGK tasarılarına yönelik veto kararları dahil, Beşar Esad rejimini desteklemiş, 2015 yılı itibariyle de bu desteğini askeri operasyonlara resmen katılarak bir adım daha ileriye taşımıştır. Başlangıçta, Rusya'nın bu askeri desteği, Irak'tan sonra Suriye'de de etki alanını genişleten DAEŞ'e karşı gerçekleştirilen saldırılar şeklinde olmuştur. Ancak bu saldırılar DAEŞ'in komuta ve kontrol merkezlerine, akaryakıt, silah ve cephaneye depolarına ve silahlı gruplara yönelik gerçekleşmiş ve hiçbir sivil altyapı tesisi hedef alınmamıştır. Bu yönüyle, Rusya'nın bugün İdlib'te gerçekleştirdiği saldırılar, geçmişte DAEŞ'e karşı gerçekleştirdiği saldırılardan çok daha acımasızdır. Ayrıca, Rusya 2017 yılının Mayıs ayında Türkiye ve İran ile birlikte, Gerginliği Azaltma Bölgesi mutabakatı imzalamasına rağmen, Gerginliği Azaltma Bölgesi içerisinde yer alan bölgelere yüzlerce hava saldırısı düzenlemiştir. Bu saldırılarda sivil ayrımı yapmayan Rusya, çocuklar ve kadınlar dahil bölgedeki sivilleri katletmesinin yanı sıra, altyapı tesislerine de saldırarak hem insan haklarını ve uluslararası hukuku ihlal etmiş hem de DAEŞ'e gösterdiği "hassasiyeti" Suriye'nin gerçek sahibi olan Suriyelilere göstermemiştir.

Rusya'nın iç savaşa dahil olmasıyla birlikte muhalif grupların elindeki şehirleri birer birer ele geçiren Esad rejimi, gözünü "son kale" olarak görülen İdlib'e dikmiş vaziyettedir. Bölgeye yönelik acımasız ve hukuksuz saldırılar ise İdlib'teki insani krizi derinleştirmektedir. Raporda yer alan seçilmiş saldırılar, Rusya'nın tüm uluslararası hukuk normlarını ve insan haklarını yok saydığını ortaya koymaktadır.

Rusya, İdlib bölgesinde etkin olan ve yönetimi elinde tutan Heyet Tahrir el-Şam (HTŞ) ve bölgedeki diğer silahlı grupları bahane ederek İdlib bölgesinde gerçekleştirdiği saldırılarını meşrulaştırmaya çalışmaktadır. HTŞ ve bölgedeki silahlı grupların çoğu, birçok ülke tarafından terörist olarak kabul edilmektedir. Bu durum Rusya'nın elini güçlendirerek, sivillere yönelik saldırıları için kullanışlı bir enstrümana dönüşmektedir.

Rusya'nın HTŞ ve bölgedeki diğer silahlı gruplar üzerinden yürüttüğü bu meşrulaştırma hareketine karşı uluslararası aktörlerin İdlib için bir yol haritası belirlemesi gerekmektedir. Zira, Rusya, her türlü hukuku çiğneyerek bölgeye yönelik gerçekleştirdiği saldırılarını her geçen gün arttırmaktadır. Saldırlardan etkilenen nüfus ve yaşamını yitiren sivillerin sayıları da, bu saldırılarla doğru orantılı şekilde dramatik bir artış göstermektedir. Bölgede çatışmaların şiddetlenmesi, bölgeye tek giriş noktası olan Bab el-Hava kapısının da kapatılmasına sebep olabilir. Böyle bir durumda, bölgedeki insani krizin de ön-görülemez şekilde derinleşeceği açıktır.

Bu amaçla, alınması gereken aksiyonlar şu şekilde sıralanabilir;

- Daha önceki raporlarda ve bu raporda belgeleriyle ortaya koyulduğu üzere, Rusya'nın gerçekleştirdiği belgelenen saldırılar hakkında tüm uluslararası mekanizmalar harekete geçirilerek, sorumluların yargılanması sağlanmalıdır.

- Gerçekleştirilen saldırıların uluslararası hukuka, savaş hukukuna ve insan haklarına tamamen aykırı olması sebebiyle, saldırıları gerçekleştiren ve emir-komuta zincirinde yer alan Rus yetkililer başta olmak üzere, tüm sorumluların Uluslararası Ceza Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve diğer uluslararası mahkemelerde yargılanmaları sağlanmalıdır.

- Bölgeye uluslararası bir hukuk heyeti gönderilmeli ve mağdurlar adına Rusya aleyhine hukuki süreçlerin işletilmesi sağlanmalıdır.

- Saldırılarda sorumluluğu olan yetkililer tespit edilerek uçuş yasağı, mal varlıklarının dondurulması vb. kararların çıkarılması sağlanmalıdır.

• Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Beşar Esad başta olmak üzere, İdlib bölgesinde gerçekleştirilen sivillere yönelik saldırılar ve Suriye iç savaşındaki katliamlarda sorumluluğu bulunan yetkililerin Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)'nde yargılanması sağlanmalıdır. Bu yargılama kapsamında, Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi benzeri bir mahkemenin oluşturulması ihtimali gündeme alınmalıdır.

• UCM'nin Ukrayna'da yürüttüğü soruşturma benzeri bir soruşturmayı Suriye'de de yürütmesi gerekmektedir. Eşitlik ilkesinin de bir gereği olan bu durum, Suriyeli çocukların da Ukraynalı çocukların sahip oldukları temel haklara sahip olduklarının getirdiği hukuki bir sorumluluk ve ödevdir.

• Sivillerin yaşamlarını yitirdiği, altyapısının, sivil yerleşim alanlarının, okulların ve hastanelerin hedef alındığı Rus ve Rejim işbirliği ile gerçekleşen saldırıların sona erdirilmesi için gerekli adımlar atılmalıdır.

• Rusya'ya ve Esad rejimine yönelik ambargo ve yaptırımlar sertleştirilmelidir.

• Çok büyük bir kısmı insani yardıma muhtaç olan bölgedeki insanların tek umudu olan Bab el-Hava sınır kapısının kaderinin Rusya'nın vetosuna kurban edilmemesi için Rusya'nın BMGK daimi üyeliğinden ihracı dahil her türlü seçenek değerlendirilmelidir.

• BM ve bağlı kuruluşlarının, bölgeye insani yardım ulaştırma için tek bir sınır kapısına odaklanmak yerine, Bab el-Selam ve diğer alternatif sınır kapılarının yeniden kullanıma açılması için gerekli kamuoyu baskısı oluşturulmalıdır.

• Uluslararası sistemin başat aktörlerinin Ukrayna'daki savaş sebebiyle Rusya'ya göstermiş olduğu tavizsiz tavrın Suriye halkı için de göstermesinin, Putin ve Beşar Esad'a yönelik kapsamlı hukuki, siyasi ve ekonomik yaptırım politikaları uygulanmasının gerekliliği anlaşılmalıdır.

Rusya'nın İdlib'te gerçekleştirdiği saldırılar açık birer insan hakları ihlalidir. Rusya bu saldırılarda sivilleri katletmekte, altyapı tesislerini imha etmekte, hastane ve okulları hedef almakta ve insanların geçim kaynaklarını yok etmektedir. Teröristlerle mücadele kılıfıyla gerçekleştirdiği saldırılarda en büyük zararı ise İdlib'te insani bir krizin ortasında sıkışıp kalan 4.5 milyon insan görmektedir.

Uluslararası aktörlerin, yalnızca kendi çıkarlarını düşünerek Rusya'ya karşı pasif tutumlarını terk etmemeleri halinde, İdlib'teki insani krizin daha da derinleşeceği oldukça açıktır. Bölgedeki saldırıların devam etmesi halinde Türkiye'nin sınırlarında yeni bir göç hareketi görmesi kaçınılmazdır. Muhtemel bir göç hareketinin Avrupa'ya kadar yaratacağı etki 2015 yılında tüm dünyanın şahitliğinde tecrübe edilmiştir. Tüm bu sebeplerle, başta insani hassasiyetler adına, Rusya'nın İdlib'e yönelik saldırılarının durdurulması ve bu zamana kadar gerçekleştirilen saldırıların sorumlularının yargılanması gerekmektedir. Çok yakın bir zamanda Bosna-Hersek, Afganistan ve Irak örneklerinde görüldüğü gibi, zulme karşı tepkisiz kalınması, farklı bir coğrafyadaki başka bir zulme sebebiyet vermektedir.

Martin Luther King'in ifade ettiği gibi; "Bir yerdeki adaletsizlik, her yerdeki adalete yönelik bir tehdittir".

EK-1

Uluslararası Hukuk Kapsamında Savaş Hukuku

I. Dünya savaşı sonrasında, bireylerin cezai sorumluluklar kapsamında yargılanmasına yönelik girişimler olmuştur. Ancak, bu girişimler II. Dünya Savaşı'na kadar bir sonuca varamamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında savaşın galibi olan devletler tarafından kurulan Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi ve Uzakdoğu Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi kararları ışığında oluşturulan Nürnberg Mahkemesi Statüsü'nde mahkemenin yargılama kapsamı içine alınan üç suç tipi olmuştur. Bunlar; (1) savaş suçları, (2) insanlığa karşı işlenen suçlar ve (3) barışa karşı işlenen suçlardır.

Savaş Suçları

Tarih boyunca savaşlarda belli davranışları sergilemek yasak olmuştur. Fakat özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında devletlerin ve bireylerin savaşlarda neleri yapamayacağı spesifik olarak tanımlanmaya başlanmış, buna istinaden savaş suçları hakkında geniş çaplı düzenlemeler yapılmıştır.

Savaş suçları uluslararası hukuk alanında dört temel suçtan biri sayılmıştır. Savaşlarda sergilenen bazı davranışların yasaklanması ve suç sayılması gibi temas edilen suç tipleri kuşkusuz belli uluslararası anlaşmalar ve konferanslar sayesinde olmuştur. Ancak uluslararası hukukta bütün savaş suçlarını tanımlayan bir sözleşme bulunmamakla birlikte farklı uluslararası sözleşmelerle bu suçlar tanımlanmıştır. Cenevre Konferansı (1929), Nürnberg Mahkemesi (1945), Uzakdoğu Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi (1946), Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Roma Statüsü (1998) savaş suçlarının tanımlanması ve uluslararası kamuoyu tarafından benimsenmesini sağlayan faktörlerdir.

Savaş suçları diğer bir uluslararası suç olan insanlığa karşı suçlarla benzer karakteristik özellikler taşımasına rağmen aralarında belli farklılıklar vardır. İnsanlığa karşı suçlar savaş veya barış zaman fark etmeksizin her zaman işlenebilir. Fakat savaş suçları sadece silahlı çatışma sırasında işlenebilir. Sistematik bir şekilde belli bir sivil grup veya toplumun spesifik bir kesimini hedef alan saldırılar insanlığa karşı suçlar olarak tanımlanmaktadır.

1907 tarihli Karada Savaş Hukukuyla İlgili Lahey Sözleşmesi ile sivil halk üzerinde işgal güçlerinin/makamlarının yetkilerini sınırlandırarak sivillerin fiziksel ve zihinsel bütünlüklerinin korunmasının sağlanması amaçlanmıştır

1949 tarihli Harp Felaketzedelerinin Korunmasına Dair Cenevre Sözleşmesi ne bakıldığında harp hâlindeki silahlı kuvvetlerin hastaların, yaralıların ve diğer savaş mağduru insanların vaziyetlerinin ıslahına ilişkin sözleşme imzalanmıştır.

1977 yılında ise Cenevre Sözleşmeleri'ne iki protokol eklenerek Sözleşmelerin kapsamı ve güvenceleri genişletilmiştir. I. Protokol; uluslararası askerî çatışma mağdurlarının ve doğal çevrenin korunmasını düzenleyerek sivillerin aç bırakılmasını, yaşamsal kaynakların tahribini, nükleer santral ve barajlara saldırılmasını yasaklamıştır.

II. Protokol ise insancıl hukuk kurallarının uluslararası nitelikte olmayan çatışma durumlarında sivillerin korunması, tıbbî yardımlar yapılması ve sivillerin hayatta kalmalarının sağlanmasına yönelik düzenlemeler getirmektedir.

20 Kasım 1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi de çatışma halinde çocukların korunması hakkında düzenlemeler getirmiştir. 1943 tarihli Moskova Konferansı'nda Müttefikler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir mahkeme kurarak savaş suçlularını yargılamaya karar verdiler.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, savaş suçlarının uluslararası düzeyde yargılanmasının kabul edildiği ilk ve büyük 2 bildiri vardır. Bunlar 1945 tarihli Londra Antlaşması ve II. belge olan 19 Ocak 1946 tarihinde Pasifik Savaş Alanı ile ilgili Müttefik Kuvvetler Başkomutanı olarak General Douglas MacArthur kendi yetkisine dayanarak resmi şekilde yayımladığı 19 Ocak 1946 tarihli özel bir kararname ile Tokyo Uluslararası Uzakdoğu Askeri Mahkemesini kurmasıdır. Bildirilerde müttefik devletler, filleri coğrafya bakımından bir tek yere bağlanamayan savaş suçlarını yargılamak üzere bir uluslararası askerî mahkeme kurmak suretiyle uluslararası uygulamada ilk kez savaş suçlarının uluslararası düzeyde yargılanmasını kabul etmişlerdir. Fiiller bakımında belli bir yere, belli bir devletin egemenlik alanına bağlanan savaş suçları ise o devletin kanunlarına göre yargılanacaktır.

8 Ağustos 1945 Tarihli Londra Anlaşması'na Ekli Statüde 6. maddenin ikinci fıkrasında bu suç; savaş yasalarının ve yapılageliş kurallarının çiğnenmesi olarak ifade edilmiş ve işgal altında bulunan ülkelerde sivil halkın öldürülmeleri, bunlara kötü muamele ve davranışta bulunması, zorla çalıştırılmaları, sürülmeleri, savaş esirleri ve denizdeki kişilerin Öldürülmeleri veya kamu ve özel kişilere ait malların yağma edilmeleri, kent ve köylerin hiçbir neden yokken yakılmaları ve askeri zorunlulukların haklı kılmadığı yakıp-yıkma ve yok etmeler, savaş suçlarının kapsamı içine alınmıştır.

Nürnberg Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluş Şartı'nda Savaş Suçları için, yasaların ya da savaş adetlerinin ihlalleri, örneğin: köle işçilere ya da herhangi bir amaçla sivil halka ya da işgal altındaki bölge halkına, savaş tutsaklarına, denizdeki insanlara, kötü davranma ya da onları, rehinelere öldürme, sınır dışı etme; kamu ya da özel mülklerin yağmalanması, kent, kasaba ve köylerin ahlaksızca yıkımı ya da askerî gereklilikle açıklamayacak biçimde tahrip edilmesi, tanımı getirilmiştir. Bununla beraber Savaş suçlarının eyleme geçirilmesinde suç ortaklığının uluslararası hukuka göre suç olduğu yinelenmiştir.

Nürnberg Mahkemesi Yargılamalarında uluslararası örf ve adet hukukuna göre bireysel cezai sorumluluğun olduğunu kabul edilmiştir. Yargılamalarda savaş suçlarında askerlerin yanı sıra siviller de fail olarak yer almıştır.

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkeme'si, savaş suçlarını 2 madde halinde ele almıştır. 2. madde de 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ağır ihlallerini, 3. madde ise savaş hukuku veya gelenek ihlallerini ele almıştır. Statü Madde 7/1, bu suçları planlayan, hazırlayan, kışkırtan, emreden, işleyen ya da planlanmasına, hazırlanmasına, gerçekleştirilmesine başka türlü yardım veya teşvik edenin o suç için bireysel olarak sorumlu olduğunu kabul etmiştir. Madde 7/2 de, suçlanan kişinin resmi konumu, devlet ya da hükümet başkanı olması bireysel sorumluluktan kurtarmayacağı gibi cezasını da hafifletmeyecektir diyerek sorumluluğun kısıtlanmasının önüne geçmiştir.

RUCM Statüsü'nde Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesi ile 1977 Tarihli Ek II. Protokol'ün ciddi ihlallerinden sorumlu olanları yargılama yetkisine haiz olduğu kabul edilmiştir. İhlal şekilleri madde içerisinde dile getirilmiştir ancak sayılanlarla sınırlı tutulmamıştır.

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin tüzüğü olan Roma Statüsü'nde savaş suçları 8. maddede oldukça ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Roma Statüsü'nde savaş suçlarının maddesi incelendiğinde, madde 8/2(a) ve madde 8/2(b)'nin uluslararası nitelikteki silahlı çatışmalarla ilgili, madde 8/2(c) ve madde 8/2(e)'nin ise uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarla ilgili suç tipleri öngördüğü anlaşılmaktadır.

İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar

İnsanlığa karşı suçlar kavramı, bir uluslararası metine ilk olarak Nürnberg Mahkemesi Şartı ile girmiş, daha sonra Tokyo, Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi statülerinde yer almış ve son şeklini Roma Statüsü'nde almıştır. İnsanlığa karşı suçlar

ifadesinin belirginleştirilmesi amacıyla veya bu suç tipiyle ilgili olarak Birleşmiş Milletler tarafından pek çok uluslararası sözleşme imzalanmıştır. Tüm bu çalışmaların sonucu olarak insanlığa karşı suçlar, Roma Statüsü'nde ayrıntılı şekilde yer almıştır.

Nürnberg Statüsü Madde 6 da, “Cinayet, kitle imha, köleleştirme, sürgün ve sivil halka yapılan diğer insanlık suçları ya da siyasî, etnik ya da dinî nedenlerle eziyet ya da savaş suçu ya da insanlığa karşı işlenen suçlarla ilgili idam ya da eziyet ya da eylemler sürdürülmesi” eylemleri uluslararası hukuk önünde cezai suçlar olarak belirlenip insanlığa karşı suçlar tanımında kendisine yer bulmuştur.

Eski Yugoslavya Ceza Mahkemesi Statüsü'nün 5. Maddesinde, ister uluslararası ister ulusal nitelikte olsun silahlı çatışmalar sırasında herhangi bir sivil halka karşı işlenen kasten öldürmeler, toplu yok etmeler, köleleştirmeler, sürgünler, hapsedme, işkence etme, ırza geçme, siyasal, dinsel ve ırkçı nedenlerle zulmetmeler ve öteki insanlık dışı muameleler insanlığa karşı suç kapsamında değerlendirilmiştir ve Eski Yugoslavya'da yaşanan olayların faillerinin işlemiş oldukları insanlığa karşı suçlardan dolayı da yargılanacakları kabul edilmiştir. Mahkeme, bir suçun insanlığa karşı suç olarak kabul edilebilmesi için mutlaka bir silahlı çatışma sırasında işlenmiş olması şartını aramıştır.

Ruanda için Uluslararası Mahkeme Statüsü'nde de insanlığa karşı suçlar; ulusal, siyasal, etnik, ırkçı ya da dinsel nedenlerle herhangi bir sivil halka karşı yapılan yaygın ya da sistematik saldırılar sonucu işlenen suçlar olarak tanımlanmıştır. Eski Yugoslavya ve Ruanda Mahkemeleri, savaşın dışında kalan sivillerin savaşın şiddetinden uzak tutulmalarını ve savaşın ölçsüzlüğünün önlenmesini gözetmeyerek uluslararası insancıl hukuk kurallarını ihlâl eden sorumluların yargılanmaları amacıyla kurulmuştur. Ruanda Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi, silahlı çatışma şartını aramamış fakat suçun ulusal, siyasal, etnik, ırksal veya dinsel ayrımcılık sebebiyle işlenmesi şartını öngörmüş yani özel kast aramıştır.

Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nün 7/1 maddesine göre insanlığa karşı suçlar; bir sivil halka karşı genel ya da sistematik biçimde girişilen saldırılara bağlı ve bu saldırının bilincinde olarak işlenen aşağıdaki fiillerdir: Kasten öldürmeler; toplu yok etmeler; köleleştirmeler; halkın sürülmesi ya da zorla nakli; uluslararası hukukun temel kurallarının ihlali sonucu hapsedmeler ya da başka biçimlerde fiziksel özgürlükten yoksun bırakılmalar; işkence; köleleştirme; fuhşa, hamileliğe veya kısırlaştırmaya zorlama, ırza geçme; siyasal, ırkçı, ulusal, etnik, kültürel, dinsel ya da cinsel nedenlerle zulmetmeler; zorla kaybetmeler; hiç canlı bırakmama emrinde bulunmak; apartheid; fizik bütünlüğe ya da ruh sağlığına ağır kayıplara ya da büyük acılara bilinçli olarak neden olacak nitelikte öteki insanlık dışı muamelelerde bulunmak eylemleri ile tanımlanmıştır.

Uzakdoğu İçin Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi Statüsü 5. maddesinde insanlığa karşı suçlar bakımından yapılan düzenleme, “Mahkemenin yargılama yetkisine giren her bir suçun icrası için veya bu suçla ilgili olarak, savaştan önce veya savaş sırasında, herhangi bir sivil nüfusa karşı işlenmiş insan öldürme, imha, köleleştirme, sürgün ve diğer insanlık dışı fiiller veya siyasal veya ırksal sebeplerle yapılan zulümler, işlendikleri ülkenin iç hukukuna aykırılık oluştursun veya oluşturmasın insanlığa karşı suç olarak nitelendirilirler.” şeklindedir. Türk hukuk mevzuatında, Türk Ceza Kanunu 77.madde insanlığa karşı suç düzenlemesine yer vermiştir. Madde de, “a) kasten öldürme b) kasten yaralama c) işkence, eziyet veya köleleştirme d) kişi hürriyetinden yoksun kılma e) bilimsel deneylere tabi kılma f) cinsel saldırıda bulunma, çocukların cinsel istismarı g) zorla hamile bırakma h) zorla fuhşa sevk etme”, olarak sayılan eylemler suç fiilleri olarak düzenlenmiştir . Bununla beraber bu eylemlerin siyasal, felsefi, ırkî veya dinî saiklerle toplumun bir kesimine karşı bir plan doğrultusunda sistemli olarak işlenmesi halinde insanlığa karşı suç tipinin oluşacağı kabul edilerek failin saikinde özel bir kastın varlığı aranmıştır.

Barişa Karşı İşlenen Suçlar

Barişa karşı suç terimi de Nürnberg mahkemeleri ile gündeme gelen suç türlerindedir. II. Dünya Savaşının galip devletleri, savaş sonrasında, Nazi liderlerini ve Japon liderlerini yargılamak üzere iki mahkeme oluşturmuştur. Nürnberg Uluslararası Askeri Mahkemesi ve Uzakdoğu Uluslararası Askeri Mahkemesi. Her iki mahkemenin verdiği kararlar, daha sonra BM Genel Kurul kararları ile de desteklenerek, savaş hukukunun uluslararası ilkelerini oluşturmuştur. Buradan hareketle, bu tür bir suçun genellikle, bir devleti veya devlet benzeri bir kuruluşu temsil eden, yüksek düzeyde yetkili kişiler tarafından işlendiği ve pratikte bu yönde suçlamaların nadiren uygulandığı belirtilmelidir. BM Genel Kurulu'nun isteği üzerine, 1950 yılında Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından konuya ilişkin uluslararası hukuk ilkeleri saptanmıştır. Bu kapsamda;

(i) Uluslararası anlaşmaları, sözleşmeleri veya güvenceleri ihlal eden bir saldırının veya bir savaşının planlanması, hazırlanması, başlatılması veya yürütülmesi;

(ii) (i)'de belirtilen eylemlerden herhangi birinin yerine getirilmesi için ortak bir plana veya komploya katılım ya da bu amaçla gizlice anlaşma, barişa karşı işlenmiş bir suç olarak kabul edilmektedir.

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yetki ve görev alanlarını da belirten Roma Statüsü'nün 5. maddesi'nde UCM'nin görev alanı, "uluslararası toplumun tamamını ilgilendiren, en ağır cürümler olup, bunlar soykırım suçu, insanlığa karşı işlenen cürümler, savaş suçları ve barişa karşı işlenen suç olarak da saldırı suçudur" ibaresi yer almaktadır.

Ayrıca, barişa karşı işlenen suçlar, Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi'nin tüzüğünde ve davanın yargılanma sürecinde tanınan uluslararası hukuk ilkeleri kapsamında kabul ettiği metnin 6. ilkesince hukuk önünde cezaî suçlar olarak kabul edilen suçlardan biridir. Bunun yanı sıra, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi'nin 13 Aralık 2011 tarihli, madde 12 (2) (a) QD ve madde 17 (1) (a) QD, kararları, uluslararası

sı belgelerde tanımlandığı gibi, savaş suçları, insanlığa karşı işlenen suçlar ve barışa karşı işlenen suçlar gibi uluslararası hukukun belirli ciddi ihlallerine atıfta bulunmaktadır. Bu bağlamda, bir ülke liderinin ya da yüksek düzeydeki bir yetkilinin planlı olarak yürüttüğü ve uluslararası anlaşmaları ihlal eden savaş ve saldırı faaliyetleri barışa karşı işlenen suçlar kapsamında değerlendirilebilir.

Sonnotlar

1) Bassem Mroue (2012) "Syrian forces capture rebel stronghold near Turkey" The Associated Press, <https://archive.slbtrib.com/article.php?id=53708338&ctype=CMSID> (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2023)

2) "Province of Syria" Statoids <http://www.statoids.com/usy.html> (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2023)

3) Arap Baharı terimi, 2011 yılında Tunus'ta başlayan ve Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki halkların, diktatör rejimlerin baskıcı politikalarına, yolsuzluklara, ekonomik problemlere, siyasi istikrarsızlığa ve hukuksuzluklara karşı, özgürlük, demokrasi, adalet ve insan hakları gibi taleplerle başlattıkları toplumsal hareketler için kullanılmaktadır. Ulusal Baharı olarak anılan 1848 Devrimlerine ve Çek öğrenci Jan Palach'ın Tunuslu genç Muhammed Bouazizi gibi kendini ateşe verdiği 1968 Prag Baharına bir gönderme ile Arap Baharı olarak adlandırılrsa da, bu terime karşı çıkanlar da bulunmaktadır.

4) "We've Never Seen Such Horror" (June 1, 2011) Human Rights Watch <https://www.hrw.org/report/2011/06/01/weve-never-seen-such-horror/charges-against-humanity-syrian-security-forces> (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2023)

5) "Russia Begins Airstrikes In Syria After Assad's Request" (Sept. 30, 2015) NPR <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2015/09/30/444679327/russia-begins-conducting-airstrikes-in-syria-at-assads-request> (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2023)

6) İran, 2011 yılında başlayan ayaklanmaların hemen sonrasında Esad'a teknik ve siyasi destek vermiş, uygulanan ambargoya rağmen silah ve teçhizat sağlamış ve 2013 yılında da 4.000 asker göndererek iç savaşa doğrudan müdahil olmaya başlamıştır.

7) Suriye Koordinatörlüğü görüşmesinden notlar

8) "Syria: Impact of winter in the Northwest" (14 Aralık 2022) Acaps https://www.acaps.org/sites/acaps/files/slides/files/20221214_acaps_start_anticipatory_note_syria_impact_of_winter_in_the_northwest_0.pdf (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2023)

9) "Syrian Arab Republic Recent Developments in Northwest Syria and RAATA", Situation Report, UNOCHA No: 28 June 2021

10) "North-West Syria: Situation Report", OCHA, 31 Mart 2023, <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/north-west-syria-situation-report-31-march-2023> . (Erişim Tarihi: 02 Nisan 2023)

11) Syria: Complex Emergency (March 4, 2022) Reliefweb <https://bit.ly/3DeMCBV> (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2023)

12) Bölge ziyaret notları

13) Bölge ziyaret notları

14) "Flash Appeal: Syrian Arab Republic Earthquake", OCHA, 14 Şubat 2023, <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/flash-appeal-syrian-arab-republic-earthquake-february-may-2023-enar>, (Erişim Tarihi: 26 Şubat 2023)

15) "Syria" (2023) UN News <https://news.un.org/en/focus/syria> (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2023)

16) "Syrian Arab Republic: United Nations cross-border operations under UNSC resolutions" (June 8, 2022) Reliefweb <https://bit.ly/402nSq2>

17) "Resolution 2585: The Situation in Syria" (2021) UNSCR <http://unscr.com/en/resolutions/2585>

18) "The UN Vote on Aid in Syria" (July 12, 2021) <https://www.csis.org/analysis/un-vote-aid-syria> (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2023)

19) "Security Council Renews Cross-Border Aid Operations into Syria's North-West for Six Months, Adopting Resolution 2642 (2022) as 'Compromise' amid Divisions" (July 12, 2022) <https://bit.ly/3H-ymRPd>

20) "BM Güvenlik Konseyi Türkiye üzerinden Suriye'ye insani yardım kararını oybirliğiyle uzattı" (10 Ocak 2023) BM Türkiye <https://turkiye.un.org/tr/214750-bm-guvenlik-konseyi-turkiye-uzerinden-suriye-ye-insani-yardim-kararini-oybirligiyle-uzatti>

- 21) Saadet Firdevs Aparı & Tuğba Altun “BM, Türkiye üzerinden kuzeybatı Suriye’ye sınır ötesi yardım sevkiyatını 6 ay daha uzattı” (9 Ocak 2023) Anadolu Ajansı <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-turkiye-uzerinden-kuzeybatı-suriyeye-sinir-otesi-yardim-sevkiyatini-6-ay-daha-uzatti/2783349>
- 22) “Russia and China veto draft Security Council resolution on Syria” (October 4, 2011) UN News <https://news.un.org/en/story/2011/10/390412>
- 23) Remarks at a UN General Assembly Meeting Following Russia’s Veto of a UN Security Council Resolution on the Syria Cross-Border Humanitarian Mechanism (July 21, 2022), US Mission to UN <https://usun.usmission.gov/remarks-at-a-un-general-assembly-meeting-following-russias-veto-of-a-un-security-council-resolution-on-the-syria-cross-border-humanitarian-mechanism/>
- 24) Julian Borger “Russia and US in Geneva talks over future of Syria” (Dec 2., 2012) The Guardian <https://www.theguardian.com/world/2012/dec/09/russia-us-geneva-talks-syria>
- 25) Jonathan Robinson, “Five years of Russian aid in Syria proves Moscow is an unreliable partner” (June 8, 2021) Atlantic Council <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/five-years-of-russian-aid-in-syria-proves-moscow-is-an-unreliable-partner/>
- 26) Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için: Robinson, Age.
- 27) “Mission in Syria: Peaceful Life Restoration” (2023) Ministry of Defence of the Russian Federation https://syria.mil.ru/peacemaking_en/info/bulletin.htm
- 28) Calvin Wilder “Expanding Humanitarian Assistance to Syrians: Two Deadlines Approaching” (March 23, 2021) The Washington Institute, Policy Analysis <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/expanding-humanitarian-assistance-syrians-two-deadlines-approaching>
- 29) Paul Bucala & Genevieve Casagrande “How Iran is Learning from Russia in Syria” (Feb. 3, 2017) Critical Threats <https://www.criticalthreats.org/analysis/how-iran-is-learning-from-russia-in-syria>
- 30) Hubbard, B. & Sanger, D. E. (2016). “Russia, Iran and Turkey Meet for Syria Talks”, New York Times. <https://www.nytimes.com/2016/12/20/world/middleeast/russia-iranand-turkey-meet-for-syria-talks-excluding-us.html> (Erişim Tarihi: 11.10.2022)
- 31) Mehmet Turan Çağlar (2020) “BMGK Daimi Üyelerinin Suriye Krizine Yaklaşımı: Uyuşmayan Talepler ve Çatışan Çözümler” USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi 2(4), 968-999.
- 32) Birinci Bölge: İdlib eyaletinin tamamı, Lazkiye eyaletinin kuzeydoğusu, Halep eyaletinin batısı ve Hama eyaletinin kuzeyi. İkinci Bölge: Humus eyaletinin kuzeyindeki Rastan ve Talbise bölgeleri. Üçüncü Bölge: Şam’ın kuzeyinde bulunan Doğu Guta. Dördüncü Bölge: Güneyde Ürdün sınırında bulunan Deraa ve Kuneytra eyaletlerinin belli bölgeleri.
- 33) Meiramgul Kussainova (24 Mayıs 2022) “Suriye konulu 18. Astana görüşmeleri 14-16 Haziran’da Kazakistan’da yapılacak” Anadolu Ajansı <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriye-konulu-18-astana-gorusmeleri-14-16-haziranda-kazakistan-da-yapilacak/2595940>
- 34) Meiramgul Kussainova (22 Kasım 2022) “Kazakistan’da Suriye konulu 19. Astana görüşmeleri başladı” Anadolu Ajansı <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kazakistan-da-suriye-konulu-19-astana-gorusmeleri-basladi/2744805>
- 35) Zehra Ayvaz, (2020) “Astana ve Soçi Süreçlerinin Türk-Rus İlişkilerine Etkileri” Diplomasi Araştırmaları Dergisi (2) 2: 46-63. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1616893> ; Ethem Emre Özcan (15 Haziran 2022) “Astana süreci Türkiye ve Rusya’nın garantörlüğünde devam ediyor” Anadolu Ajansı <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/astana-sureci-turkiye-ve-rusya-nin-garantorlugunde-devam-ediyor/2614403>
- 36) “İdlib’de gözlem noktasına saldırı” (28 Haziran 2019) NTV <https://www.ntv.com.tr/turkiye/son-dakikaidlibde-gozlem-noktasina-saldiri,06LPO5Bi5kS5Jpl4eu1c0A>
- 37) Ece Göksedef (22 Ekim 2020) “İdlib: Türkiye’nin Morik’teki gözlem noktasından çekilmesi ne anlama geliyor, çekilmenin devamı gelecek mi?” BBC Haber <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54636805>

- 38) <https://www.cnnturk.com/turkiye/son-dakika-istanbulda-kar-kapiya-dayandi-meteorolojiden-yeni-uyari?page=1>
- 39) “İdlib saldırısı: 33 Türk askeri hayatını kaybetti, Suriye’deki hedefler vuruldu” (28 Şubat 2020) BBC Haber <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51669820>
- 40) Khaled al-Khateb, (Eylül 17, 2021) “İdlib’de savaş korkusu yeni bir göç dalgasını tetikliyor” Al Monitor <https://www.al-monitor.com/tr/originals/2021/09/massive-displacement-wave-amid-fears-renewed-battles-idlib>; “İdlib’de hava saldırıları arttı: Yaklaşık 6 bin sivil Türkiye sınırındaki kamp-lara yöneldi”(9 Haziran 2020) Euronews <https://tr.euronews.com/2020/06/09/idlib-de-hava-sald-rlar-artt-yaklas-k-6-bin-sivil-turkiye-s-n-r-ndaki-kamlara-yoneldi>; “Rusya’dan İdlib’e hava saldırısı: Binlerce sivil Türkiye sınırına geliyor” (9 Haziran 2020) Independent Türkçe <https://www.indyrturk.com/node/193396/d%C3%BCnya/rusya%E2%80%99dan-idli-b%E2%80%99e-hava-sald%C4%B1r%C4%B1s%C4%B1-binlerce-sivil-t%C3%BCrkiye-s%C4%B1n%C4%B1r%C4%B1na-geliyor>
- 41) Daniel Brown (May 24, 2017) “Russia is using Syria as a testing ground for some of its most advanced weapons” Business Insider <https://www.businessinsider.com/russia-is-using-syria-testing-ground-some-advanced-weapons-2017-5>
- 42) Damien Sharkov (Aug. 24, 2017) “Russia Is Using Syria to Test Its Next Generation of Weapons” <https://www.newsweek.com/russia-using-syria-test-next-generation-its-weapons-654689>
- 43) “Russian Airstrikes Database” (2023) Syrian Archive <https://syrianarchive.org/en/datasets/russian-airstrikes#russian-involvement-in-syria>
- 44) Official Documents System of the United Nations <https://documents.un.org/prod/ods.nsf/home.xsp>
- 45) The Documentation of Ariha Massacre in Idlib Governorate (July 21, 2013) SNHR https://snhr.org/wp-content/pdf/english/The_Documentation_of_Ariha_Massacre_in_Idlib_Governorate_2013_en.pdf
- 46) Oral Update of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic (June 16, 2014) Human Rights Council <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/053/55/PDF/G1405355.pdf?OpenElement> “Selected testimonies from victims of the Syrian conflict” (Sept. 16 2014) Human Rights Council <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/161/85/PDF/G1416185.pdf?OpenElement>
- 47) Can Kasapoğlu, “Barrel Bombs in the Syrian Civil War: A Game Changer?” (2014) EDAM Discussion Paper Series <https://edam.org.tr/wp-content/uploads/2014/03/Barrel-Bombs-in-the-Syrian-Civil-War-A-Game-Changer.pdf>
- 48) “Syria: Stop Grave Abuses of Children” (June 11, 2012) Human Rights Watch <https://www.hrw.org/news/2012/06/11/syria-stop-grave-abuses-children>
- 49) İdlib şehrinde Suriye Devrimi’nin koordinasyonu” Facebook <https://www.facebook.com/IDLEB-CITYNEWS1/photos/a.877964732331855/2514302242031421>
- 50) “İdlib şehrinde Suriye Devrimi’nin koordinasyonu” Facebook https://www.facebook.com/IDLEB-CITYNEWS1/posts/2516116875183291?_tn_=-R
- 51) Mammad Ismaylov “Uluslararası Ceza Mahkemesi: Rusya Ukrayna Savaşı Bağlamında” Kasım 2022, SETA Analiz <https://setav.org/assets/uploads/2022/11/A378.pdf>
- 52) Konula ilgili detaylı bilgi için bkz: EK: 1

Putin'in Esad'a Kanlı Desteği

RUSYA'NIN İDLİB SALDIRILARI VE SAVAŞ SUÇLARI

- İdlib'te Rusya ve Esad rejimi insanlığa karşı suç işliyor!
- İdlib'teki insan hakları ihlalleri bölgede zaten zor şartlar altında yaşıyan kırılgan grupları daha zor duruma düşürdü!
- Martin Luther King'in ifade ettiği gibi; "Bir yerdeki adaletsizlik, her yerdeki adalete yönelik bir tehdittir".
- Uluslararası aktörlerin, yalnızca kendi çıkarlarını düşünerek Rusya'ya karşı pasif tutumlarını terk etmemeleri halinde, İdlib'teki insani krizin daha da derinleşeceği oldukça açıktır.

